Epistola către Diognet

„Epistola către Diognet” (120/210) este un scurt tratat apologetic scris de un autor necunoscut, probabil cel mai mare din genul său. Descoperită în secolul al XX-lea, a devenit una dintre cele mai citate surse patristice. Diognet, dacă nu este un personaj pur literar, este un fel de păgân nobil.

„Epistola către Diognet” surprinde cu o claritate, precizie și putere extraordinare punctele principale ale vieții și credinței creștine. Valoarea deosebită a acestui tratat constă în descrierea existenței paradoxale a creștinilor în lume, a libertății și iubirii lor. Este uimitor cum într-un text atât de mic a fost posibil, cu o asemenea logică și simplitate, nu doar să se prezinte critici la adresa păgânismului și iudaismului, ci și însăși esența Vestea Bunei, latura pozitivă a vieții și învățăturii creștinilor.

„Epistola către Diognet” stabilește cadrul pentru înțelegerea „noii învățături” - creștinismul: trebuie să-ți cureți mintea, să devii un „om nou”. „Epistola către Diognet” poate fi împărțită în patru blocuri: apologia în sine - critica păgânismului și a creștinismului, rolul creștinilor în lume, un scurt catehism și un îndemn către păgâni. Ceea ce este important pentru noi acum sunt înălțimile extraordinare și libertatea creștinismului timpuriu, consemnate în „Epistola către Diognet”: trebuie să ne amintim la ce suntem chemați, cine trebuie să fim. Nu există o critică mai bună a modernității bisericești decât moștenirea Părinților: ca răspuns la încercările de a folosi Ortodoxia într-o „idee națională”, de a face din ea un tip etnografic, la discuțiile eterne despre Occident și Rusia, despre locul creștinilor în modernitate, „Epistola către Diognet” spune:

„Creștinii nu se deosebesc de ceilalți oameni nici prin țară, nici prin limbă, nici prin obiceiuri de viață. Nu locuiesc în orașe speciale, nu folosesc niciun dialect neobișnuit și duc o viață cu nimic diferită de a altora. Numai că învățătura lor nu este rodul gândirii sau al invenției unor oameni care caută noutate, nu sunt dedicați vreunei învățături omenești ca alții, ci trăind în orașe elene și barbare, oriunde i-ar fi căzut cuiva, și urmând obiceiurile acelor locuitori în îmbrăcăminte, mâncare și orice altceva, reprezintă un mod de viață uimitor și cu adevărat incredibil. Trăiesc în propria lor țară, dar ca străini; au parte de toate, ca niște cetățeni, și suferă totul ca niște străini. Pentru ei, fiecare țară străină este o patrie și fiecare patrie este o țară străină. Se căsătoresc ca toți ceilalți, au copii, dar nu-i abandonează. Au o masă comună, dar nu una simplă. Sunt în trup, dar nu trăiesc după îndemnurile trupului (Vezi 2 Corinteni 10:3; Romani 8:12). Sunt pe pământ, dar sunt cetățeni ai cerului (Vezi Filipeni” 3:18-20). Ei ascultă de legi stabilite, dar viața lor depășește însăși legile. Iubesc pe toți și sunt prigoniți de toți. Nu sunt cunoscuți, dar sunt condamnați; sunt uciși, dar sunt înviați; sunt

săraci, dar îi îmbogățesc pe mulți. Le lipsește totul și totuși în toate sunt din belșug (Vezi 2 Corinteni 6:9-10). Sunt dezonorați, dar sunt slăviți (1 Corinteni 4:10); sunt calomniați, dar sunt găsiți drepți; sunt batjocoriți, dar binecuvântează (1 Corinteni 4:12); sunt batjocoriți, dar răsplătesc cu cinste; fac bine, dar sunt pedepsiți ca făcători de rele; fiind pedepsiți, se bucură (2 Corinteni 6:10), ca și cum ar fi primit viață."

Textul monumentului este prezentat în traducerile lui Preobrajenski și Desnițki (acesta din urmă este însoțit de un articol al traducătorului). În plus, cartea include un articol din „Enciclopedia Ortodoxă" și fragmente din lucrările patrologice ale lui Sagarda, Kern, Sidorov despre „Mesaj".

- EPISTOLĂ CĂTRE DIOGNET (tradusă de P. Preobrajenski) [1]
- MESAJ CĂTRE DIOGNIT (tradus de A. Desnițki) [1]
- Unicitatea „Epistolului către Diognitus" și locul său în apologetica timpurie. A. S. Desnitsky [396]
- „Epistola către Diognet" [545] . N. I. Sagarda [546]
-

Scrisoare către Diognetus. Ciprian (Kern) [1]

- Eseu anonim „către Diognet". A. I. Sidorov [1]
- MESAJ CĂTRE DIOGNET. N. V. Nikiforov [1]

EPISTOLĂ CĂTRE DIOGNET (tradusă de P. Preobrajenski) [1]

1. Văd, preaslăvite Diognete, dorința ta puternică de a cunoaște cultul creștin al lui Dumnezeu. Întrebi despre creștini cu atenție și cu o vie simpatie, în ce Dumnezeu își pun ei încrederea și ce slujbă Îi aduc? Ce îi inspiră pe toți să disprețuiască lumea însăși și să nu se teamă de moarte? De ce nu-i recunosc pe zeii venerați de greci și nici nu respectă cultul iudaic al lui Dumnezeu? De unde vine dragostea pe care o au unii față de alții și de ce a apărut în sfârșit acest nou fel de cult, această instituție în prezent și nu mai devreme? Aprob această dorință a ta și Îl rog pe Dumnezeu, care ne dăruiește atât puterea de a vorbi, cât și de a auzi, să mi se dea mie să vorbesc în așa fel încât cel care aude în mod special să devină mai bun, iar ție să asculți în așa fel încât cel care vorbește să nu se întristeze.

2. După ce te-ai curățit de toate prejudecățile care îți stăpânesc mintea și ai lepădat opiniile obișnuite care te înșală, după ce ai devenit un om nou, ca și cum tocmai te-ai fi născut, și de învățătura pe care o vei asculta chiar și prin propria ta mărturisire, atunci gândește-te nu numai cu ochii tăi, ci și cu mintea ta, din ce substanță și de ce formă sunt cei pe care îi numești și îi venerezi zei. Nu este

unul dintre ei piatră, ca acelea pe care le călci în picioare, altul alamă, care nu este mai bună decât vasele făcute din ea pentru uzul tău, altul lemn, și acesta deja putred, altul argint, care necesită o pază ca să nu fie furat, altul fier mâncat de rugină și altul lut, care nu este în niciun fel superior lutului folosit pentru articolele destinate celor mai josnice nevoi. Nu sunt toate acestea făcute dintr-o substanță supusă corupției? Nu sunt făcute cu ajutorul uneltelor de fier și al focului? Nu a fost aceasta făcută de un zidar, alta de un culămar, alta de un argintar, alta de un olar? Nu a fost fiecare dintre aceste substanțe refăcută de un artist sau altul, așa cum se întâmplă acum, înainte de a primi chipul zeilor prin arta lor? Nu ar putea vasele actuale din aceeași substanță să fie refăcute în imagini ale zeilor, dacă ar cădea în mâinile acelor artiști? Și, invers, nu ar putea zeii pe care îi venerați acum să fie refăcuți de oameni în vase ca restul? Nu sunt ei toți surzi, orbi, fără suflet, fără simț, nemișcați? Nu sunt ei toți putrezi, nu sunt ei toți stricăcioși? Aceștia sunt cei pe care îi numiți voi zei, ceea ce slujiți, ceea ce venerați; și voi înșivă, desigur, deveniți ca ei. De aceea îi urâți pe creștini, pentru că ei nu recunosc acești zei. Dar voi, care acum îi cinstiți ca zei, le arătați mai mult dispreț decât creștinii?

Nu-i bateți joc de ei și nu-i insultați și mai tare când onorați zei de piatră și de lut și îi lăsați nepăziți, dar încuiați zei de argint sau de aur noaptea și puneți paznici peste ei în timpul zilei pentru a împiedica furtul lor? Chiar onorurile pe care li le acordați sunt mai degrabă o pedeapsă pentru ei dacă au doar simțământ; dar dacă sunt lipsiți de simțământ, îi convingeți de aceasta slujindu-le cu sângele și mirosul jertfelor. Oricare dintre voi să experimenteze asta! Oricare să permită să i se întâmple asta! Dar niciun om nu va îndura de bunăvoie o astfel de pedeapsă, pentru că are simțământ, iar piatra o suferă pentru că este lipsită de simțământ. Și cu siguranță nu-i dovediți sensibilitatea. Că creștinii nu s-au predat sclaviei unor astfel de zei, aș putea spune mult mai multe despre asta; dar chiar dacă ceea ce am spus pare insuficient pentru cineva, consider că este superfluu să spun mai mult.

3. Acum, cred că ești foarte nerăbdător să auzi de ce creștinii nu se închină lui Dumnezeu în același mod ca evreii. Evreii, este adevărat, sunt străini de cultul zeilor despre care tocmai am vorbit; ei se închină unui singur Dumnezeu și Îl recunosc ca Domn al universului: dar dacă ei, asemenea păgânilor, Îi îndeplinesc aceeași slujbă, se înșeală. Căci grecii, aducând jertfe unor creaturi fără simț și surde, arată un semn de nebunie, iar evreii, crezând că-L onorează pe Dumnezeu cu aceleași jertfe, ca și cum El ar avea nevoie de ele, arată poate mai multă nebunie decât evlavie. Cel care a creat cerul și pământul și tot ce este în ele și ne dă tot ce ne trebuie, cu siguranță nu poate avea nevoie de nimic din ceea ce El Însuși le dă celor care cred că-I dau ceva (cf. Faptele Apostolilor 17:24). Și dacă ei, aducând jertfe lui Dumnezeu prin sânge, tămâie și arderi de tot, cred că prin astfel de onoruri Îl vor slăvi pe El și Îi vor aduce ceva Celui Care

nu are nevoie de nimic, atunci, se pare, nu sunt diferiți de cei care arată același respect zeilor nesimțitori care nu pot accepta o astfel de onoare.

4. Cât despre excesul de meticulozitate al evreilor în mâncare, superstiția lor în respectarea Sabatului, vanitatea lor în circumcizie, ipocrizia lor în posturi și luni noi, toate acestea sunt atât de ridicole și nu merită să fie vorbite despre ele, încât cred că nu este nevoie să aflați despre ele de la mine. Căci, dintre toate câte a creat Dumnezeu pentru folosul omului, este oare potrivit să acceptăm unele ca fiind bine create și să le respingem pe altele ca fiind inutile și inutile? Nu este oare nelegiuit să-L calomniem pe Dumnezeu, ca și cum ar interzice orice lucru bun să se facă în ziua de Sabat? Și nu este oare vrednic de ridicol să ne lăudăm cu reducerea firii, ca și cum ar fi o dovadă a unei alegeri speciale, ca și cum pentru aceasta ar fi în mod special iubiți de Dumnezeu? De asemenea, faptul că observă mersul stelelor și al lunii, notează lunile și zilele și rânduiesc hotărârile lui Dumnezeu, schimbările anotimpurilor după propriile dorințe, transformând unele în sărbători, altele în zile de doliu, cine va considera aceasta un semn de respect față de Dumnezeu și nu cu mult mai mult - o nebunie? Așadar, cred că acum înțelegeți destul de bine că creștinii acționează pe bună dreptate atunci când se retrag atât de la superstiția și înșelăciunea generală, cât și de grija deșartă și vanitatea evreilor. Dar cât privește taina propriei lor reverențe față de Dumnezeu, nu sperați să o învățați de la oameni.

5. Creștinii nu se deosebesc de ceilalți oameni nici prin țară, nici prin limbă, nici prin obiceiuri de viață. Nu locuiesc în orașe speciale, nu folosesc niciun dialect neobișnuit și duc o viață cu nimic diferită de a altora. Numai că învățătura lor nu este rodul gândirii sau invenției unor oameni care caută noutate, nu sunt atașați de nicio învățătură omenească precum alții, ci trăind în orașe elene și barbare, oriunde i-a căzut cuiva, și urmând obiceiurile acelor locuitori în îmbrăcăminte, mâncare și orice altceva, prezintă un mod de viață uimitor și cu adevărat incredibil. Trăiesc în țara lor, dar ca străini; au parte de toate, ca niște cetățeni, și suferă totul ca niște străini. Pentru ei, orice țară străină este o patrie și orice patrie este o țară străină. Se căsătoresc ca toți ceilalți, au copii, dar nu-i abandonează. Au o masă comună, dar nu una simplă [2] . Sunt în trup, dar nu trăiesc după îndemnurile trupului (Vezi 2 Corinteni 10:3; Romani 8:12). Ei sunt pe pământ, dar sunt cetățeni ai cerului (vezi Filipeni 3:18-20). Se supun legilor stabilite, dar prin viața lor depășesc legile însele. Iubesc pe toți și sunt persecutați de toți. Nu sunt cunoscuți, dar sunt condamnați; sunt uciși, dar sunt readuși la viață; sunt săraci, dar îi îmbogățesc pe mulți. Le lipsește totul și totuși sunt din belșug în toate (vezi 2 Corinteni 6:9-10). Sunt dezonorați, dar sunt glorificați prin aceasta (1 Corinteni 4:10); sunt calomniați și sunt găsiți drepți; sunt batjocoriți și binecuvântează (1 Corinteni 4:12); sunt insultați, dar răsplătesc cu cinste; fac bine, dar sunt pedepsiți ca niște făcători de rele; fiind pedepsiți, se bucură (2 Corinteni 6:10), ca și cum li s-ar da viață. Iudeii se înarmează

împotriva lor ca împotriva străinilor, iar grecii îi persecută, dar dușmanii lor nu pot spune de ce îi urăsc.

6. Într-un cuvânt, să spunem: ceea ce este sufletul în trup, creștinii sunt în lume. Sufletul este răspândit în toate mădularele trupului, iar creștinii sunt în toate cetățile lumii. Sufletul, deși locuiește în trup, nu este trupesc, iar creștinii trăiesc în lume, dar nu sunt din lume (cf. Ioan 17:11; 14:16). Sufletul, fiind invizibil, este așezat într-un trup vizibil; așa și creștinii, fiind în lume, sunt vizibili, dar închinarea lor la Dumnezeu rămâne invizibilă. Trupul urăște sufletul și se luptă împotriva lui, fără a fi ofensată în vreun fel, pentru că sufletul îi oprește să se deda plăcerilor; iar lumea îi urăște pe creștini, de la care nu suferă nicio ofensă, pentru că se înarmează împotriva plăcerilor lui. Sufletul își iubește trupul și mădularele, în ciuda faptului că îl urăsc, iar creștinii îi iubesc pe cei care îi urăsc. Sufletul este închis în trup, dar el însuși conține trupul; așa și creștinii, închiși în lume, ca într-o închisoare, păstrează ei înșiși lumea. Sufletul nemuritor locuiește într-o locuință muritoare; tot așa creștinii locuiesc, ca străini, în lumea stricăcioasă, așteptând nestricăciunea în cer. Sufletul, îndurând foamea și setea, devine mai bun, iar creștinii, fiind pedepsiți, sporesc pe zi ce trece. Atât de glorioasă este poziția lor, pe care Dumnezeu i-a desemnat-o și de la care nu pot refuza.

7. Căci nu este, așa cum am spus, o invenție pământească ceea ce le este încredințat, nici nu este invenția vreunui muritor ceea ce încearcă ei cu atâta grijă să păstreze, și nici nu este încredințată stăpânirea secretelor omenești. Ci Cel Atotputernic și Creatorul a toate, Dumnezeul nevăzut, Însuși a sădit în oameni și a imprimat în inimile lor adevărul ceresc și Cuvântul Său sfânt și neînțeles. El nu a trimis oamenilor, așa cum s-ar putea presupune, vreunul dintre slujitorii Săi, nici un înger, nici un prinț, fie că este vorba de stăpânirea pământului, fie că este însărcinat cu stăpânirea cerului; ci Însuși Artistul și Făcătorul tuturor lucrurilor, prin care El a creat cerurile, prin care El a închis marea în hotarele sale, ale cărui secrete toate corpurile cerești le păstrează cu credință, de la care soarele a primit măsurile definite ale cursurilor sale zilnice, a cărui poruncă se supune luna, dând lumină noaptea, de care se supun stelele, urmând cursul lunii, prin care toate lucrurile sunt aranjate, distribuite și căruia toate lucrurile îi sunt supuse: cerurile și tot ce este în ceruri, pământul și tot ce este pe pământ, marea și tot ce este în mare, focul, aerul, abisul, tot ce este în înălțimi, în adâncuri și în mijloc. Acesta este Pe Care L-a trimis El la oameni. Oare, va crede cineva, este pentru a le arăta puterea Lui, pentru a-i aduce în frică și groază? Nu, ci L-a trimis cu bunătate și blândețe. L-a trimis ca un rege, trimițându-și fiul ca rege, a trimis ca Dumnezeu, a trimis la oameni, a trimis ca unul care mântuiește, ca unul care convinge și nu ca unul care obligă, căci constrângerea nu este caracteristică lui Dumnezeu; El a trimis ca unul care cheamă și nu ca unul care persecută, El a trimis ca unul care iubește și nu ca unul care judecă (vezi Ioan 3:17). Când este trimis ca judecător, cine va îndura venirea Lui? <...> [3] Nu vedeți că creștinii se

aruncă să fie devorați de fiare sălbatice pentru a se descoperi Domnului și rămân invincibili? Nu vedeți că, cu cât este mai mare numărul celor supuși execuției, cu atât crește numărul celorlalți? Aceasta nu este lucrarea omului, este puterea lui Dumnezeu, este dovada venirii Lui.

8. Cine dintre oameni a știut ce este Dumnezeu înainte de a veni El Însuși? Sau veți aproba spusele goale și nebunești ale acelor așa-ziși filozofi de încredere, dintre care unii numesc focul Dumnezeu - numesc Dumnezeu cum vor - alții apa, alții oricare alt element creat de Dumnezeu? Dar dacă vreuna dintre aceste opinii este vrednică de aprobare, atunci orice alt lucru creat ar putea fi numit în același fel Dumnezeu. Dar toate acestea sunt o minciună și o înșelăciune a înșelătorilor; niciun om nu L-a văzut sau arătat pe Dumnezeu; El S-a arătat pe Sine Însuși. S-a arătat prin credință, singură căreia i se dăruiește să-L vezi pe Dumnezeu. Căci Domnul și Creatorul a toate, Dumnezeu, care a creat și a aranjat toate lucrurile în ordine, le-a arătat oamenilor nu numai dragostea Sa, ci și răbdarea Sa. El a fost întotdeauna, este și va fi milostiv, bun, iertător și adevărat și numai El este bun (cf. Matei 19:17). Și-a luat un scop mare și inefabil, pe care l-a comunicat numai Fiului Său. Atâta timp cât Și-a păstrat și a păstrat secret sfatul Său cel mai înțelept, părea că ne-ar fi abandonat și nu ar fi avut grijă de noi. Dar după ce El a descoperit prin Fiul Său iubit și a declarat ceea ce fusese pregătit din veacuri - ca să ne dea toate lucrurile împreună: să fim părtași la binele Lui și să-L vedem și să acționăm. Cine dintre noi S-a așteptat vreodată la aceasta? - Așadar, El Însuși a cunoscut toate acestea împreună cu Fiul Său, conform dispensației Sale.

9. Totuși, dacă El ne-a permis în trecut să ne urmăm voința liberă în patimi dezordonate, să fim duși de plăceri și pofte, nu a fost pentru că El a fost mulțumit de păcatele noastre; El doar a tolerat acest lucru; și nu S-a bucurat de acel timp nedrept, ci a pregătit timpul prezent al dreptății, astfel încât, fiind convinși în trecut prin propriile noastre fapte că nu suntem vrednici de viață, să fim acum considerați vrednici de ea prin bunătatea lui Dumnezeu și după ce am arătat că nu putem intra în Împărăția lui Dumnezeu singuri (vezi Ioan 3:5), să primim această ocazie din puterea lui Dumnezeu. Când măsura nedreptății noastre s-a împlinit și s-a descoperit pe deplin că pedeapsa și moartea trebuie așteptate ca răsplată pentru ea, când a venit timpul în care Dumnezeu, în dragostea Sa nemărginită pentru omenire și din unica Sa dragoste, a intenționat să-Și descopere în sfârșit bunătatea și puterea: atunci nu ne-a urât, nu ne-a lepădat, nu Și-a adus aminte de răul nostru, ci cu îndelungă răbdare l-a purtat și El Însuși a luat asupra Sa păcatele noastre. El L-a dat pe Fiul Tău ca răscumpărare pentru noi (cf. Romani 8:32), Cel Sfânt pentru cei călcători de lege, Cel Nevinovat pentru cei vinovați, Cel Drept pentru cei nedrepți, Cel Nestricăcios pentru cei stricăcioși, Cel Nemuritor pentru cei muritori. Căci ce altceva ar putea acoperi păcatele noastre decât dreptatea Lui? Prin cine am putea fi noi, cei călcători de

lege și răi, îndreptățiți, decât prin Fiul lui Dumnezeu? O, dulce schimbare! O, tâlcuire de neînțeles! O, beneficiu neașteptat! Nelegiuirea multora este acoperită de un singur Drept, iar dreptatea unuia singur îndreptățește pe mulți călcători de lege. Așadar, după ce a descoperit mai înainte neputința firii noastre de a primi viață și acum, după ce ni L-a arătat pe Mântuitorul, care poate să mântuiască chiar și ceea ce nu se putea mântui, Dumnezeu a vrut să ne pregătească să credem în bunătatea Lui, să-L cinstim ca Hrănitor, Tată, Învățător, Mentor, Medic, Înțelepciune, Lumină, onoare, cap, Viață, fără să ne îngrijorăm de îmbrăcăminte și hrană (vezi Matei 6:25-31).

10. Dacă și tu dorești această credință, vei primi îndată cunoașterea Tatălui. Dumnezeu a iubit oamenii, pentru care a creat lumea, cărora le-a supus totul pe pământ, le-a dat minte și pricepere, le-a permis singuri să-și îndrepte privirea spre Sine, i-a creat după chipul și asemănarea Ta, le-a trimis pe Fiul Său unul-născut (cf. Ioan 3:16; 1 Ioan 4:9), le-a făgăduit împărăția cerurilor și o va da celor ce-L iubesc. O, de ce bucurie vei fi cuprins când Îl vei cunoaște pe Tatăl? Cum vei iubi pe Cel ce te-a iubit atât de mult mai dinainte? Și când vei iubi, vei deveni un imitator al bunătății Sale. Nu te mira că un om poate fi un imitator al lui Dumnezeu. El poate, dacă vrea. Căci fericirea nu constă în a avea putere asupra altora, sau în a fi mai puternic decât cei mai slabi, sau în a fi bogat și a-i asupri pe cei inferiori, în acest fel nimeni nu-L poate imita pe Dumnezeu; aceasta nu este demnă de măreția Lui. Dar cel care ia asupra sa povara aproapelui său, care, având în ceva superior, face bine altuia care este inferior lui, care împarte darurile pe care le-a primit de la Dumnezeu celor aflați în nevoie și devine, *ca să spunem așa,* Dumnezeu pentru cei care primesc din mâna lui; acela este un imitator al lui Dumnezeu. Atunci tu, fiind pe pământ, vei vedea că există un Dumnezeu care locuiește în ceruri, atunci vei începe să spui tainele lui Dumnezeu; atunci vei iubi și te vei minuna de cei care suferă chinuri pentru că nu vor să se lepede de Dumnezeu; atunci vei cunoaște înșelăciunea și rătăcirea lumii, când, de fapt, vei învăța să trăiești în ceruri, când vei disprețui această moarte imaginară și te vei teme de moartea reală, pregătită pentru cei care sunt condamnați la focul veșnic, care îi va chinui pentru totdeauna pe cei aruncați în el. Atunci te vei minuna de cei care suferă foc trecător de dragul adevărului și îi vei considera fericiți când vei recunoaște acel foc. <...> [4]

11. Nu spun nimic nou și nici nu caut în zadar să conving pe alții, ci, fiind ucenicul apostolilor, am devenit și învățătorul neamurilor. Ceea ce mi s-a dat mie, mă străduiesc să împărtășesc ucenicilor vrednici de adevăr. Căci cine, fiind învățat drept și născut din Cuvântul iubit, nu se va strădui cu atenție să studieze ceea ce Cuvântul i-a învățat limpede pe ucenicii Săi? Lor Însuși Cuvântul, arătându-se, le-a descoperit și le-a vorbit liber ceea ce era de neînțeles pentru necredincioși și pe care l-a explicat ucenicilor, iar cei pe care i-a găsit credincioși, cunoșteau tainele Tatălui. Tocmai în acest scop a trimis El Cuvântul, ca să fie

descoperit lumii și respins de poporul iudeu, să fie propovăduit de apostoli, iar neamurile au crezut în El. El era din vechime, dar S-a arătat în vremuri recente; a fost găsit a fi vechi și este mereu născut din nou în inimile sfinților. Cel Veșnic este acum recunoscut ca Fiu: prin El Biserica se îmbogățește, iar harul, răspândindu-se, se înmulțește în Sfinți, dăruiește înțelegere, descoperă taine, vestește vremurile, se bucură de credincioși, este acordat celor ce caută, celor ce nu încalcă hotarele credinței și nu încalcă tradițiile părinților. Astfel, frica de lege este lăudată și harul dat profeților este recunoscut, și credința Evangheliilor este confirmată și tradiția apostolică este respectată, iar harul Bisericii triumfă fără a ofensa acest har, veți ști despre ce vorbește Cuvântul, prin cine și când Îi place. Căci tot ceea ce ne îndeamnă Cuvântul Divin, vi-l comunicăm din dragoste pentru adevărurile care ne-au fost revelate.

12. Luând aminte la acestea și ascultând cu sârguință, vei înțelege tot ce dă Dumnezeu celor ce Îl iubesc cu adevărat și te vei face un rai al mângâierilor, un pom verde roditor, care crește în tine și este împodobit cu felurite roade. Căci aici, în rai, au fost sădiți pomul cunoașterii și pomul vieții. Dar nu pomul cunoașterii este cel care distruge, ci neascultarea. Căci este limpede ce este scris, că Dumnezeu de la început a sădit pomul vieții în mijlocul raiului, arătând cunoașterea ca fiind calea spre viață; dar primii oameni l-au folosit în mod necurățit și au fost demascați prin viclenia șarpelui. Căci nici viața fără cunoaștere, nici cunoașterea fără viață adevărată nu este durabilă. De aceea, amândoi pomii au fost sădiți unul lângă altul. Apostolul a văzut puterea acestei uniri și de aceea mustră cunoașterea transformată în viață fără porunca adevărată, zicând: *priceperea umflă, dar dragostea zidește* (1 Cor. 8:1). Cine crede că știe ceva fără cunoaștere adevărată, neatestată de viață, nu știe nimic, este înșelat de șarpe, pentru că n-a iubit viața. Iar cel ce a primit cunoștința cu frică și caută viața, sădește cu nădejde, așteptând rod. Să fie cunoștința în inima voastră; și cuvântul adevărat, primit de voi, să fie viața voastră. După ce ați sădit acest pom și ați rodit, veți primi pururea de la Dumnezeu ceea ce doriți, pe care nici șarpele nu-l atinge, nici înșelăciunea nu-l pătrunde; atunci Eva nu se strică, ci rămâne fecioară și mântuirea se descoperă, și apostolii se umplu de pricepere, se sărbătorește Paștele Domnului și corurile se adună și se așează în rând, Cuvântul îi învață pe Sfinți și voi vă bucurați și Tatăl este proslăvit prin El. Slavă Lui în veci. Amin.

MESAJ CĂTRE DIOGNIT (tradus de A. Desnițki) [1]

1. Venerabile Diognitus! Văd că ești dornic să afli despre cultul creștin și că întrebi despre el destul de deschis și cu mare zel: cărui zeu îi este dat ascultare și cum este venerat de cei care disprețuiesc în unanimitate această lume și disprețuiesc moartea; și nu recunosc așa-numiții „zei” greci și nu păstrează superstiția iudaică; și ce fel de dragoste au unii față de alții, și de ce tocmai

acum, și nu înainte, a intrat în viața noastră acest nou tip de oameni sau obicei uman. Aprob acest zel al tău și mă rog lui Dumnezeu, Dătătorul atât al capacității de a vorbi, cât și al capacității de a asculta, să-mi fie dăruit să rostesc cuvinte care să te ajute pe tine, ascultătorule, să devii cât mai bun cu putință și să-ți fie dăruit să le asculți în așa fel încât să nu regret ceea ce am spus.

2. Curăță-te, așadar, de toate raționamentele care ți-au stăpânit odinioară mintea și părăsește obiceiul care te înșeală și devino ca de la început un om nou [330] , dorind, așa cum chiar tu ai mărturisit, să auzi un cuvânt nou. Privește, nu numai cu ochii tăi, ci și cu mintea ta! la natura și forma celor pe care îi numești și îi venerezi zei. Nu este acesta o piatră ca cea de sub picioarele noastre? [331] Și nu este acesta de aramă, cu nimic mai bun decât arama care a fost folosită în scopuri casnice? Și nu este acesta lemn, și deja putred? Și nu este acesta argint, care are nevoie de un păzitor omenesc, ca să nu fie furat? Și nu este acesta fier, corodat de rugină? Și nu este acesta un vas de lut, cu nimic mai frumos decât un vas pentru murdărie? Nu sunt toate aceste lucruri din substanță stricăcioasă? Nu sunt ele făurite cu fier și foc? Și nu a creat cioplitorul în piatră pe unul dintre ele, fierarul în aramă pe altul, aurarul pe al treilea și olarul pe al patrulea? Și înainte ca arta acestor meșteri să dea forma acestor idoli, nu depindea oare aspectul fiecăruia dintre ei de meșterul respectiv [332] ? Nu ar fi devenit oare ustensilele de uz casnic din același material unul dintre acești „zei”, dacă meșterii ar fi decis așa? Și, invers, nu ar fi putut ceea ce venerați acum să iasă din mâinile omului ca ustensile ca oricare altele? Nu sunt toate acestea mute, oarbe, fără suflet, insensibile, nemișcate? Nu sunt toate acestea în putrezire, nu sunt toate în descompunere? Acestea numiți voi zei, acestea sunt robii pentru care sunteți, acestea sunt cele la care vă închinați - și, în cele din urmă, așa sunteți! De aceea îi urăști pe creștini, pentru că ei nu recunosc aceste lucruri drept zei. Dar voi, care pretindeți și chiar credeți că îi lăudați, nu vă arătați prin aceasta mult mai mult disprețul față de ei? Și nu îi bateți joc mai degrabă, când vă închinați pe cele de piatră și lut fără pază și le încuiați noaptea pe cele de argint și aur, ca să nu fie furate? Și crezând că le aduceți onoare, îi pedepsiți mai degrabă dacă sunt capabili să simtă, dar dacă nu sunt, îi onorați cu „sânge și grăsime” [333] ca o mustrare. Măcar unul dintre voi să îndure aceasta, să permită să i se facă așa ceva! Niciun om nu va accepta de bunăvoie o astfel de pedeapsă, căci are sentimente și rațiune, dar piatra o acceptă, căci este lipsită de ele. Astfel, îi mustrați pentru incapacitatea lor de a simți. Totuși, aș putea spune mult mai multe despre motivul pentru care creștinii nu se înrobesc unor astfel de „zei”, dar dacă cineva crede că ceea ce s-a spus deja nu este suficient, atunci ar fi superfluu să continuăm.

3. Acum, presupun, doriți să auziți mai întâi de ce creștinii nu se închină lui Dumnezeu așa cum o fac evreii. Căci, deși evreii se abțin de la idolatria menționată mai sus și o consideră pe bună dreptate vrednică de închinare și o

numesc singur Dumnezeul întregului univers [334] , totuși, prin faptul că Îl venerează precum idolatrii menționați mai sus, se înșală. Căci ceea ce grecii, ca semn al nebuniei, oferă celor fără minte și muți, evreii cred că este necesar să-l dea lui Dumnezeu, ca și cum Ar avea nevoie de el și, bineînțeles, comit mai degrabă o nebunie decât o închinare. Căci Cel care a făcut cerul și pământul și tot ce este în ele [335] și ne dă ceea ce ne trebuie, El Însuși nu are nevoie de nimic din ceea ce le dă oamenilor, care cred că Îi dau ceva. Iar cei care Îi aduc jertfe de „sânge și grăsime” și arderi de tot și cred că Îi acordă aceste onoruri, după părerea mea, nu sunt diferiți de oamenii care arată aceleași semne de respect față de idolii nesimțitori: primii oferă aparența onorurilor celor care sunt incapabili să le primească, iar acestea Celui Care nu-i trebuie nimic! [336]

4. Cât despre râvnitul lor la mâncare, superstiția lor despre Sabat, lăudarea lor cu privire la circumcizie și prefăcătoria lor despre post și lună nouă, lucruri ridicole și deloc vrednice de menționat, aici presupun că nu aveți nevoie de explicația mea. Căci în primul caz, dintre toate lucrurile pe care Dumnezeu le-a creat pentru folosul oamenilor, ei acceptă unul ca fiind creat pentru bine și îl resping pe celălalt ca fiind inutil și superfluu - ce este aceasta decât fărădelege? [337] În al doilea caz, ei Îl calomniază pe Dumnezeu, ca și cum Ar interzice să se facă ceva bun în ziua de Sabat - ce este aceasta decât impietate? [338] Și în al treilea, se laudă că reducerea firii este o dovadă a alegerii, ca și cum din acest motiv ar fi deosebit de iubiți de Dumnezeu - cum nu este aceasta vrednică de ridicol? [339] În al patrulea caz, ei se orientează după stele și lună, pentru a calcula lunile și zilele și pentru a distribui în funcție de progresul lor atât planul lui Dumnezeu, cât și schimbările anotimpurilor: care pentru sărbători și care pentru necazuri - cine ar considera aceasta un semn de evlavie și nu într-o măsură mult mai mare de nebunie? [340] Așadar, presupun că ai învățat suficient că creștinii se abțin pe bună dreptate atât de la nebunia și înșelăciunea comună, cât și de la vanitatea și aroganța evreiască - dar nici măcar nu speri să afli secretul propriei lor închinări la Dumnezeu de la om [341] .

5. Căci creștinii nu se deosebesc de ceilalți oameni prin locul de reședință, limba sau obiceiurile lor, întrucât nu locuiesc în orașe separate, nici nu folosesc un dialect distinct de altele și nici nu duc un mod de viață special. Nu au nicio doctrină de acest fel, care ar fi inventată prin planul și eforturile unor oameni vanitoși, și nu sunt atașați de idei omenești, așa cum sunt unii. Dar creștinii, locuind în orașe grecești și barbare, după cum fiecare are ocazia, și urmând obiceiurile compatrioților lor în îmbrăcăminte, mâncare și restul vieții lor, arată în același timp o rânduială surprinzătoare și, în opinia comună, inexplicabilă a vieții lor interioare:

trăiesc în patria lor,

ci ca străini;

participă la toate ca cetățeni,

și toți suferă ca niște străini; [342]

fiecare țară străină este patria lor

și fiecare patrie este o țară străină;

se căsătoresc ca toți ceilalți și au copii,

dar, după ce au născut, nu abandonează;

luați o masă comună,

dar nu un pat obișnuit; [343]

posedă carne,

dar ei nu trăiesc după îndemnurile firii; [344]

trăiesc pe pământ,

dar ei consideră raiul patria lor; [345]

a respecta legile stabilite [346]

și prin propriile lor vieți depășesc legile;

iubesc pe toată lumea,

și persecutat de toată lumea;

necunoscut,

dar și judecat;

sunt uciși,

dar și revitalizabil;

cerșesc,

dar mulți sunt îmbogățiți;

am nevoie de tot

și abundă în toate;

a-i dezonora,

și în dezonoare sunt glorificați;

sunt calomniați,

și în calomnia lor se descoperă dreptatea lor;

îi ceartă,

și ei binecuvântează;

își bat joc de ei,

și sunt respectuoși;

ei fac bine,

și, asemenea ticăloșilor, sunt executați;

dar se bucură de execuție,

ca o viață nouă [347] *.*

Evreii se luptă cu ei ca și cu străinii, iar grecii îi prigonesc, dar cei care îi urăsc nu au motive pentru dușmănia lor.

6. Pe scurt, ceea ce este sufletul în trup, creștinii sunt în lume [348] . Căci, așa cum sufletul este răspândit în toate mădularele trupului, așa sunt creștinii în cetățile lumii. Sufletul locuiește în trup, dar nu este din trup; așa creștinii locuiesc în lume, dar nu sunt din lume [349] . Sufletul este ținut invizibil în trupul vizibil; așa creștinii, trăind în lume, sunt cunoscuți oamenilor, dar închinarea lor la Dumnezeu rămâne invizibilă. Carnea urăște sufletul și se războiește cu el, cel nevinovat [350] , pentru că sufletul îl împiedică să se delecteze cu plăceri; iar lumea îi urăște pe creștini, pe cei nevinovați [351] , pentru că se opun plăcerilor sale. Sufletul iubește carnea și mădularele trupului, care îl urăsc; așa creștinii îi iubesc pe cei care îi urăsc [352] . Sufletul este închis în trup, dar el însuși conține trupul; așa creștinii sunt închiși în lume, ca într-o închisoare, dar ei înșiși conțin

lumea. Sufletul nemuritor locuiește într-o locuință muritoare - așadar creștinii se află în mijlocul lumii stricăcioase, așteptând nestricăciunea cerească [353] . Este bine pentru suflet dacă este mărginit de mâncare și băutură [354] - așa că numărul creștinilor executați crește în fiecare zi. Dumnezeu i-a pus în această poziție și ei nu au permisiunea să o refuze.

7. Căci toate acestea, așa cum am spus, nu le-au fost transmise ca o invenție pământească; nici nu este o invenție muritoare pe care o păstrează cu atâta sârguință; nici nu le este încredințată administrarea tainelor omenești. Ci, cu adevărat, Dumnezeul Atotputernic și Atotcreatorul și nevăzut Însuși a stabilit din cer printre oameni Adevărul și Cuvântul [355] , sfânt și neînțeles, și le-a întipărit în inimile oamenilor. El nu a trimis (așa cum și-ar putea imagina omul) vreunul dintre asistenții Săi, fie un înger, fie un conducător, vreunul dintre aranjatorii treburilor pământești sau dintre cei cărora le este încredințată administrarea treburilor cerești, ci L-a trimis Însuși pe Creatorul și Făcătorul tuturor lucrurilor [356] .

Prin care El a creat cerurile;

Prin care El a închis marea între hotarele ei; [357]

Ale cărui secrete sunt păstrate cu fidelitate de toate elementele; [358]

de la care soarele a primit măsurile mișcării sale zilnice, pentru a le observa;

A cărui poruncă o ascultă luna, arătând noaptea; De care se ascultă stelele, urmând luna; Prin care toate lucrurile sunt aranjate și distribuite; Căruia toate lucrurile îi sunt supuse - cerurile și tot ce este ceresc, pământul și tot ce este pământesc, marea și tot ce este marin, focul, aerul, abisul, tot ce este în înălțimi și tot ce este în adâncuri și tot ce este în mijloc, -

Acesta este Pe Cel Pe Care L-a trimis El la oameni.

Dar cu ce scop? Să asuprească, să îngrozească și să facă pe cineva să tremure, cum s-ar crede? Deloc, căci în bunătatea și blândețea Sa L-a trimis ca Rege, Fiul-Rege, L-a trimis ca Dumnezeu, L-a trimis ca om la oameni, L-a trimis pentru mântuire și convingere, și nu pentru constrângere, căci constrângerea nu este inerentă lui Dumnezeu. L-a trimis să-i cheme pe oameni la Sine și nu să-i persecute, L-a trimis să-i iubească și nu să-i judece [359] . Dar la timpul potrivit Îl va trimite să judece și cine va putea atunci să se opună venirii Sale? [360] ... Nu vedeți cum sunt aruncați la fiarele sălbatice, ca să-L tăgăduiască pe Dumnezeu, dar sunt irezistibili? Nu vedeți că, cu cât sunt executați mai mult, cu atât numărul

lor crește? Aceasta nu este ca lucrările oamenilor, este puterea lui Dumnezeu, este dovada prezenței Sale [361] .

8. A știut cineva ce era Dumnezeu înainte de a veni? Sau acceptați vorbele goale și vorbărețe ale „filosofilor credibili” [362] , dintre care unii numeau focul zeu (ei numesc focul în care sunt pe cale să intre zeu!), alții apa și alții un alt element creat de Dumnezeu? Căci dacă oricare dintre aceste puncte de vedere sunt acceptabile, atunci orice altă creatură poate fi declarată în mod similar zeu. Dar toate acestea sunt deliruri și înșelăciuni ale mincinoșilor și niciun om nu L-a văzut sau cunoscut pe Dumnezeu [363] - El S-a revelat și S-a revelat prin credință, singura care este dată să-L vezi pe Dumnezeu. Căci Domnul și Creatorul a toate, care a creat universul și a aranjat totul în el în ordine, a devenit nu numai filantrop, ci și mărinimos. Cu toate acestea, El a fost întotdeauna și este și va fi așa - El este bun, amabil, blând și adevărat și numai El este bun [364] . El Și-a comunicat planul Său măreț și inefabil numai Fiului Său. Și El a păstrat și a păzit voia Sa înțeleaptă într-o taină atât de mare, încât părea că este indiferent față de noi și nu-I pasă de noi; dar când prin Pruncul cel iubit [365] El a revelat și a revelat ceea ce era pregătit de la început [366] , El ne-a dăruit totul deodată: [367] oportunitatea de a participa la beneficiile Sale și de a vedea și înțelege ceea ce niciunul dintre noi nu aștepta vreodată.

9. El aranjase deja totul cu Fiul Său și, până în ultima vreme, ne-a îngăduit să ne grăbim după bunul plac, în impulsuri dezordonate, duși de plăceri și dorințe; [368] și nu S-a bucurat deloc de greșelile noastre, ci le-a tolerat, neaprobând nedreptatea de atunci, ci zidind neprihănirea de acum [369] , astfel încât, după ce ne-am convins în trecut prin propriile noastre fapte că suntem nevrednici de viață, să fim acum considerați vrednici de ea prin bunătatea lui Dumnezeu și, după ce am arătat că suntem incapabili să intrăm în Împărăția lui Dumnezeu singuri, să putem face acest lucru prin puterea lui Dumnezeu [370] . Dar când măsura nedreptății noastre s-a împlinit și a devenit în sfârșit clar că pedeapsa și moartea erau de așteptat ca recompensă pentru ea, a venit timpul pregătit de Dumnezeu [371] , pentru a descoperi de acum înainte bunătatea și puterea Sa. O, iubire atotîntrecută și iubire a lui Dumnezeu pentru omenire! El nu ne-a urât, nu ne-a respins și nu a purtat pică, ci a fost mărinimos, răbdător, milostiv, El Însuși a luat asupra Sa păcatele noastre [372] , El Însuși L-a dat pe Fiul Său ca ispășire pentru noi [373] -

cel sfânt pentru cei răi, cel nevinovat pentru cei răi, cel drept pentru cei nedrepți [374] ,

nestricăciosul pentru cel stricăcios, nemuritorul pentru cel muritor.

Ce altceva ne-ar putea acoperi păcatele dacă nu dreptatea Lui? În cine altcineva am putea fi noi, cei fără de lege și răi, îndreptățiți dacă nu în singurul Fiu al lui Dumnezeu?

O, dulce răscumpărare, o, creație de nepătruns, o, binecuvântări neașteptate -

Nelegiuirea multora este iertată în Unul singur om drept, și dreptatea Unul singur i-a îndreptățit pe mulți dintre cei care au greșit! [375]

El expusese anterior incapacitatea firii noastre de a dobândi Viața, iar acum a dezvăluit capacitatea Mântuitorului de a mântui chiar și ceea ce este incapabil de mântuire, dorind ca aceste două lecții să ne învețe credința în bunătatea Lui, astfel încât să-L cinstim ca furnizor, tată, învățător, sfătuitor, medic, rațiune, lumină, onoare, glorie, putere, viață și să nu ne facem griji pentru îmbrăcăminte și hrană [376] .

10. Dacă și tu dorești o astfel de credință, atunci primește mai întâi învățătura despre Tatăl [377] . Dumnezeu a iubit oamenii, căci pentru ei a creat lumea, le-a supus totul pe pământ, le-a dat conștiință [378] și rațiune, le-a îndreptat doar privirea în sus, către Sine, i-a creat după chipul Său, le-a trimis pe Fiul Său unic-născut [379] , le-a promis Împărăția Cerurilor - și o va da celor care L-au iubit. Ce bucurie vei avea când Îl vei cunoaște! Și cum Îl vei iubi pe Cel care te-a iubit atât de mult înainte! Și, după ce ai iubit, imită bunătatea Lui [380] și nu te îndoi dacă un om poate să-L imite pe Dumnezeu: poți, dacă El dorește. Căci fericirea nu constă în a domni peste vecinii tăi, sau în a-i depăși pe cei mai slabi în putere, sau în a te îmbogăți, sau în a-i silnici pe cei aflați sub puterea ta - și în aceasta nimeni nu-L poate imita pe Dumnezeu, deoarece toate acestea sunt străine de măreția Lui. Ci oricine ia asupra sa povara aproapelui său; [381] cine vrea să dăruiască celor mai slabi ceea ce el însuși are bogat, cine dăruiește celor nevoiași ceea ce a primit de la Dumnezeu și astfel devine un zeu pentru oamenii cărora le-a fost de folos - acela Îl va imita pe Dumnezeu.

Numai atunci, fiind pe pământ, vei vedea că Dumnezeu este viu în ceruri; și

atunci vei începe să vesti secretele lui Dumnezeu;

atunci îi vei iubi pe cei care sunt executați pentru că nu au vrut să renunțe la Dumnezeu și îi vei admira;

atunci vei condamna înșelăciunea și rătăcirea lumii - când vei ști ce înseamnă să trăiești cu adevărat în rai; când vei disprețui moartea pământească imaginară; când te vei teme de moartea reală,

care păzește pe cei condamnați la focul veșnic și îi execută pe cei aruncați în el până la sfârșitul veacurilor.

Vei admira atunci pe cei care îndură focul trecător și îi vei numi fericiți când vei ști că focul… [382]

11.… Nu vorbesc lucruri ciudate și nu vorbesc în nebunie, ci, fiind ucenicul apostolilor, mă fac învățător al neamurilor și ce mi-a fost dat mie, încredințez cu vrednicie celor ce devin ucenici ai Adevărului. Cine dintre cei ce au găsit învățătura adevărată și dragostea pentru Cuvânt [383] nu va încerca să recunoască limpede ce li s-a descoperit ucenicilor prin Cuvânt?

Misterele Tatălui erau cunoscute de cei care, fiind credincioși, au fost revelate prin Cuvântul revelat, care a vorbit deschis, care nu a fost înțeles de necredincioși și a fost primit de ucenici. Din acest motiv, Dumnezeu a trimis Cuvântul, pentru ca El să fie revelat lumii și pentru ca păgânii să creadă în Cel pe care poporul L-a respins [384] și pe care apostolii L-au propovăduit. El este originalul [385] , S-a arătat ca ceva nou și în El s-a revelat cel dintâi și El este mereu reînnoit în inimile sfinților [386] . El este veșnic, dar acum este cunoscut ca Fiul [387] , prin Care Biserica este îmbogățită și harul sporește.

răspândindu-se peste sfinți,

oferind motive,

dezvăluirea secretelor,

anunțând vremurile,

bucurându-se de credincioși și dăruită celor care caută,

pentru care jurămintele de fidelitate [388] sunt inviolabile și granițele părinților sunt inviolabile. Și astfel, frica de lege este preamărită, harul profeților este recunoscut, credința Evangheliei este confirmată, tradiția apostolică este păstrată și harul Bisericii se bucură.

Fără a ofensa acest har, veți cunoaște ceea ce comunică Cuvântul prin cine voiește și oricând voiește. Căci din dragoste pentru ceea ce ne este descoperit, vă împărtășim în ostenelile noastre, prin voia și porunca Cuvântului.

12. După ce ai ascultat cu atenție și ai înțeles toate acestea, vei vedea cât de mult dăruiește Dumnezeu celor care Îl iubesc cu credință [389] . Vei deveni o grădină a fericirii, un pom atotroditor și înfloritor [390] , care crește în tine și se

împodobește cu felurite roade. În această grădină au fost plantați pomul cunoașterii și pomul vieții; dar nu pomul cunoașterii este cel care distruge, ci neascultarea. Și nu fără motiv Scriptura spune că Dumnezeu a plantat pomul cunoașterii și pomul vieții [391] în mijlocul paradisului , arătând spre viață prin cunoaștere. Dar primii oameni, înșelați de șarpe, au abuzat de pomul cunoașterii și au pierdut totul. Căci nu există viață fără cunoaștere, nici cunoaștere fermă fără viață adevărată, de aceea pomii au fost plantați unul lângă altul. Apostolul, pătrunzând sensul acestei narațiuni și mustrând cunoașterea artificială, care nu izvorăște din ceea ce adevărul prescrie pentru viață [392] , spune: „cunoașterea umflă, dar dragostea zidește” [393] . Căci oricine este lipsit de cunoașterea adevărată și încercată în viață, dar în același timp crede că știe ceva, nu a învățat nimic: nefiind iubitoare de viață, se lasă pradă înșelăciunii șarpelui. Dar cel ce a primit cunoașterea cu frică și caută viața, crește în nădejde, așteptând roade. Cunoașterea să fie inima voastră și Cuvântul adevărat, pe care îl primiți, să fie viața voastră, pomul căruia rodește; și voi, mâncând din rod, vă veți bucura întotdeauna de ceea ce ne este însetată de la Dumnezeu.

de care nici măcar un șarpe nu se poate apropia,

și minciunile nu se vor strecura asupra ta.

Și aici nu mai este Eva cea coruptă, ci Fecioara cea îmbrăcată cu credință; [394] și este indicată mântuirea, și apostolii sunt umpluți de înțelegere, și se sărbătorește Paștele Domnului, și vremurile se apropie [395] , și lumile superioare sunt unite, și Cuvântul care îi învață pe sfinți triumfă, și Tatăl este glorificat prin El, slavă Lui în veci. Amin.

Unicitatea „Epistolului către Diognitus” și locul său în apologetica timpurie. A. S. Desnitsky [396]

Epistola către Diognitus ocupă un loc special în apologetica timpurie și în literatura creștină timpurie în general, nu atât datorită conținutului său sau ideilor exprimate în ea, cât datorită perfecțiunii formei sale și misterului cert al originii sale.

Astăzi avem ocazia să citim acest text doar pentru că, în jurul anului 1436, un tânăr cleric latin, Thomas d'Arezzo, a găsit într-o groapă de gunoi din Constantinopol un codex monastic din secolul al XII-lea sau al XIV-lea, care conținea numeroase lucrări diferite, inclusiv Epistola. Descoperirea a prelungit durata de viață a manuscrisului cu patru secole și jumătate: după ce a schimbat mai mulți proprietari, acesta a ajuns la biblioteca din Strasbourg la sfârșitul secolului al XVIII-lea, unde a ars în august 1870 în timpul bombardamentului orașului de către artileria prusacă. Din fericire, cu mult înainte de aceasta

fuseseră făcute mai multe copii ale codexului, textul fusese publicat de multe ori și studiat bine și, prin urmare, a fost păstrat complet. Cu toate acestea, nu au ajuns la noi alte manuscrise ale Epistolei. Această împrejurare complică foarte mult munca textuală și, dacă nu se găsesc documente noi, nu vom putea niciodată restaura textul original, care, evident, a suferit modificări considerabile de-a lungul secolelor.

Nu știm nimic despre autor sau destinatar, „venerabilul Diognig". Manuscrisul menționat include Epistola printre operele Sfântului Iustin Martirul, cel mai faimos apologet al secolului al II-lea. Îndoieli cu privire la autorul lui Iustin au apărut în secolul al XVIII-lea, când savantul francez Taillemont a subliniat evidenta diferență de stil a Epistolei cu cea a lui Iustin și absența acesteia din cele mai vechi copii ale operelor lui Iustin. De atunci, s-au făcut încercări de a atribui Epistola altor figuri proeminente din creștinismul timpuriu: contemporanul apostolic și predicatorul Apollos, Papa Sfântul Clement, apologeții Aristide sau Quadratus, Marcion sau adept al său Apelles, Melito din Sardes, Hipolit din Roma sau Metodie din Olimp. Mai târziu, a fost atribuită chiar scriitorului bizantin Nichifor Callistus sau primului editor al textului, Henri Estienne (secolul al XVI-lea). Niciuna dintre aceste teorii nu poate fi considerată pe deplin dovedită.

Autorul Epistolei definește clar perioada scrierii sale ca o perioadă de persecuție, dar nu ne oferă nicio modalitate de a stabili ce fel de persecuție a fost. De asemenea, el relatează că creștinismul era încă considerat ceva nou (capitolul 1), dar se separase deja definitiv de iudaism și se răspândise „prin orașele grecilor și barbarilor" (capitolul 5). Prin urmare, ar fi cel mai logic să-l atribuim celei de-a doua jumătăți a secolului al II-lea - primei jumătăți a secolului al III-lea, deși s-a exprimat și opinia că un autor din secolul al IV-lea sau al V-lea (F. Oferbeck), sau chiar din secolele al XV-lea - al XIV-lea (Cottgerill) a imitat stilul epocii persecuției; sau chiar - ceea ce este complet neverosimil - că a fost scrisă de umaniștii renascenți ca un exercițiu retoric (J. Donaldson). Destul de convingător este punctul de vedere al lui Henri Marroux, care, studiind diverse aspecte ale „Mesajului" și istoricul problemei, a ajuns la concluzia că, cel mai probabil, acesta a fost scris în jurul anului 200 și că, în orice caz, momentul scrierii sale se încadrează în perioada cuprinsă între 120 și 310.

Autorul, un creștin, se adresează influentului (așa cum indică titlul „venerabil", în greacă - prescurtat), suficient de educat și familiarizat cu filosofia păgânului Diognitus pentru a demonta păgânismul și iudaismul în ochii acestuia și a justifica creștinismul și, dacă este posibil, a-și converti cititorul. Cine era exact Diognitus nu se știe cu exactitate. La acea vreme, „venerabil" putea fi numit atât guvernator al unei provincii, cât și centurion. D. Andriessen l-a identificat cu îndrăzneală pe destinatarul „Mesajului" cu împăratul Hadrian, dar însăși forma de adresare infirmă mai degrabă decât confirmă această teorie. Ne putem imagina

că Diognitus a fost un lider local de rang destul de înalt, în puterea căruia se afla să slăbească sau să întărească persecuția creștinilor, sau o persoană privată influentă, interesată de doctrina creștină din motive personale. Autorul urmărește două obiective simultan: își convinge simultan destinatarul să accepte creștinismul și solicită fără echivoc încetarea persecuției (deși nu spune acest lucru direct).

A. Marroux consideră că destinatarul ar fi putut fi procuratorul Egiptului Claudius Diognigos, iar autorul a fost unul dintre contemporanii seniori și profesorii lui Clement din Alexandria, Pantenus. Prin urmare, mesajul ar fi putut fi scris în Alexandria în ultimul deceniu al secolului al V-lea.

Este posibil ca forma epistolară să fie pur convențională, așa cum se întâmpla adesea în antichitate (cf. Luca 1:1-4; Faptele Apostolilor 1:1), și ca autorul să nu se adreseze de fapt unei persoane individuale, ci unui public larg. În orice caz, această scrisoare a fost în mod clar menită nu să fie atât un mesaj privat, cât o manifestare deschisă a opiniilor autorului.

Primul capitol servește drept o introducere lungă. Al doilea expune practica religioasă păgână contemporană autorului și destinatarului. Se pare că impietatea păgânilor este atât de evidentă pentru autor încât acesta nu se obosește cu o analiză detaliată și cuprinzătoare, fără a separa credințele comune de căutările intelectuale rafinate ale filosofilor, și apără cu un sarcasm aprig o singură poziție: idolii nu sunt zei. Ne este dificil să judecăm cum ar fi fost primite cuvintele sale de oamenii de rând din antichitate, dar în raport cu elita intelectuală, care se despărțise de mult de credința simplă a strămoșilor lor, o astfel de critică a fost greșită: în a 8-a satiră din prima carte a satirelor lui Horațiu, aceeași posibilitate de a face o bancă sau un zeu dintr-un bloc de lemn servește drept subiect de ironie blândă, și nu de sarcasm revelator. Oricare ar fi fost zeii pentru Horațiu și cititorul său educat, aceștia nu erau în mod clar identici în mintea lor cu idolii.

Capitolele al treilea și al patrulea sunt dedicate criticii aduse iudaismului, de data aceasta mai detaliat: evreii îi oferă lui Dumnezeu onoruri inutile, sunt devotați superstițiilor deșarte. Comparând „Epistola” cu rândurile Pentateuhului, care prescriu efectuarea acelor jertfe și ritualuri, descoperim imediat că autorul „Epistolae” fie nu este familiarizat cu esența religiei Vechiului Testament, fie nu consideră necesar să vorbească despre ea. Poate că a căutat să expună nu atât principiul jertfelor și regulilor rituale din Vechiul Testament în sine, cât atitudinea legalistă față de latura externă a ritualurilor, care prea adesea le-a ascuns sensul original în practica religioasă. Se pare că autorul a fost un susținător prea zelos al „religiei duhului” spre deosebire de „religia rituală” (cf.: Ioan 4: 19-24). După cum știm astăzi, creștinismul a adoptat totuși multe tradiții rituale ale religiei

Vechiului Testament. Acuzațiile împotriva iudaismului sunt examinate mai detaliat în comentariile la capitolele al 3-lea și al 4-lea.

Capitolele cinci și șase, o capodoperă a apologeticii, deschid partea principală a Epistolei, dedicată creștinilor. Antiteze și comparații ingenioase creează o imagine neobișnuit de amplă și poetică a creștinilor care trăiesc în această lume. Epistola prezintă apoi principalele poziții teologice:

Capitolul șapte - Adevăr și Cuvânt (Hristologie);

Capitolul opt - cunoașterea lui Dumnezeu și a planului Său (epistemologie);

Capitolul Nouă - Mântuirea (Soteriologie);

Capitolul zece - Imitarea lui Dumnezeu (Etica).

Capitolul al zecelea se întrerupe la mijlocul unei propoziții, iar în manuscris este continuat de un pasaj (capitolele 11 și 12) de origine evident diferită, adresat unui public familiarizat cu Sfintele Scripturi și doctrina creștină, ceea ce nu se poate spune despre Diognigo. Se pare că aceasta este o omilie (predică) adresată membrilor Bisericii și îndreptată împotriva ereziei gnostice (vezi nota 63 la capitolul 12). S-a exprimat opinia că acest pasaj este adevăratul final al „Epistolelor”, iar arhimandritul Em. Karpathy a propus chiar să se insereze ca parte intermediară lipsă două pasaje nenumite păstrate într-un alt manuscris în limba arabă. Această presupunere pare neconvingătoare, dar este foarte posibil ca acest pasaj să fi fost într-adevăr adăugat la „Epistol” dintr-un motiv. Este similar cu aceasta ca stil, este înrudit cu ea ca conținut și, după cum se pare, ar putea aparține aceluiași autor.

Limbajul Epistolei merită o mențiune specială. Este o proză ritmică, construită pe paralelism semantic, consonanță a cuvintelor și o oarecare ordine în alternanța silabelor accentuate și neaccentuate - nu încă poezie, dar nu chiar proză. Astfel, în forma sa, Epistola este similară cu unele pasaje din Epistolele lui Pavel (cum ar fi „imnul iubirii”, capitolul 13 din Prima Epistolă către Corinteni), cu imnuri liturgice creștine timpurii (cum ar fi „O, lumină blândă...”) și omilii (cum ar fi „Predica catehetică” a Sfântului Ioan Gură de Aur, care se citește și astăzi la slujba de Paște).

În traducerea rusă, această frumusețe se estompează inevitabil, dar ceea ce s-a păstrat poate oferi o idee despre frumusețea „Mesajului”. Pe alocuri, textul este așezat ca niște versuri poetice, așa cum se face în unele ediții ale Bibliei, pentru a arăta mai bine structura operei.

Gândurile exprimate în „Epistola către Diognitus” nu și-au pierdut modernitatea de-a lungul secolelor trecute, iar frumusețea stilului său este capabilă - așa cum speră traducătorul! - să încânte cititorul și în traducerea rusă. Aș vrea să cred că „Epistola către Diognitus” își va ocupa un loc demn nu numai în bibliotecile științifice, ci și pe rafturile creștinilor de rând.

Primii Părinți ai Bisericii: o antologie. - Bruxelles, 1964. - p. 244 - 255.

Estienne N. Justini Philosophi et Martyris Epistula ad Diognetum et Ohio ad Graecos. - Paris, 1592.

Gebhardt 0., Harnack A., Zahn Th. Patrum apostolicorum opera: Editio minor. — Leipzig, 1920.

BiPXioOf|Kii 'EXM|v<ov TtatEpcov Kai yokkHEOshetkuu ouyYpacp&ov. —t. 2. - 'A0flvai, 1955. - P. 247 - 257.

Marou H. I. A Diognete C Surse Chretiennes. - Paris, 1965. - Nr. 33.

Harnack A. Geschichte der altkristlischen Literatur. — Bd 1. — S. 513 — 517.

Meecham H. G. Epistola către Diognet. - Manchester, 1949.

MnaXavof L. H. notpoXoyia. — 'AOfivai, 1930. — P. 83 și urm.

Kihn H. Der Uhrsprung des Briefes an Diognet. — Freiburg, 1882.

„Epistola către Diognet” [545] . N. I. Sagarda [546]

Un loc special printre monumentele scrierilor apologetice îl ocupă cea mai frumoasă lucrare cunoscută sub numele de „Epistola către Diognet”. Până în ziua de azi este considerată fie printre scrierile oamenilor apostolici, fie printre literatura apologetică a secolului al II-lea; motivul pentru aceasta este, pe de o parte, că nu se cunosc nici numele autorului epistolei, nici identitatea destinatarului - Diognet - și nici momentul originii sale; pe de altă parte, faptul că, prin caracterul și conținutul său, epistola reprezintă o tranziție de la epistolografia discipolilor apostolici la apologeticile secolului al II-lea.

Povestea Epistolei către Diognet este unul dintre cele mai romantice episoade din istoria literară: este povestea unui singur manuscris descoperit în secolul al XVI-lea și pierdut în secolul al XIX-lea [547] . Acest manuscris aparține secolului al XIII-lea sau al XIV-lea și este cunoscut sub numele de Codex Argentoratensis (de la numele latin vechi al orașului Strasbourg, Argentoratum). Codexul

reprezenta aparent a doua jumătate a Corpus operum al lui S. Justini. O notă de pe manuscris arată că acesta a aparținut cândva celebrului savant Reuchlin (d. 1522). În jurul anului 1560 se afla în mănăstirea Maurinus din Alsacia. În 1586, o copie a fost făcută de celebrul tipograf învățat G. Stephan, iar la scurt timp după aceea a fost făcută o altă copie. Din acest manuscris, Epistola către Diognet a fost tipărită în 1592 și 1593. Textul ediției lui Stephan a stat la baza edițiilor ulterioare. Între 1793 și 1795, manuscrisul a fost inclus în Biblioteca din Strasbourg. Aici a fost din nou examinat cu atenție în 1842 și 1861 pentru edițiile Otto. În 1870 (24 august) manuscrisul a pierit într-un incendiu când fortăreața alsaciană a fost asediată de trupele germane. Prin urmare, pentru a stabili textul în prezent, este necesar să se utilizeze copii ale acestuia (una dintre ele se află în biblioteca Universității din Tübingen, cealaltă în biblioteca Universității din Leiden) și comparațiile care au fost făcute pentru edițiile științifice ale scrisorii. Originalul manuscrisului de la Strasbourg a avut merite textuale-critice semnificative, dar manuscrisul în sine a fost copiat neglijent; cu toate acestea, în două locuri originalul a avut și omisiuni, așa cum a remarcat copistul însuși pe margine, și anume: la sfârșitul capitolului 7 și la încheierea capitolului 10.

Cuprinsul „Epistolului către Diognet”

Epistola, așa cum este păstrată în manuscrisul de la Strasbourg, este formată din 12 capitole și este un răspuns la cererea înaltului păgân Diognet de a clarifica creștinismul. „Văd, preasuprete Diognet”, spune autorul, „că ai o dorință puternică de a cunoaște cultul creștinilor și întrebi despre ei cu atenție și cu o vie simpatie, în ce Dumnezeu se încred și cum, îndeplinindu-I slujba, neglijează lumea și disprețuiesc moartea, nu recunosc zeii veneraţi de greci și nu respectă superstiția iudaică și ce dragoste au unii față de alții și de ce acest nou fel sau instituție a intrat în viață abia acum și nu mai devreme” (cap. 1). Invocând binecuvântarea lui Dumnezeu asupra sa și asupra destinatarului, autorul nu răspunde în ordinea exactă a întrebărilor puse și, în primul rând, subliniază că creștinii resping păgânismul, deoarece obiectele cultului său sunt materiale, iar cultul în sine este nerezonabil. „Când te vei fi curățit de toate prejudecățile care îți stăpânesc mintea și te-ai lepădat de opiniile obișnuite care te înșeală, când vei fi devenit un om nou, ca și cum tocmai te-ai fi născut, întrucât învățătura pe care o vei asculta este nouă chiar și prin propria ta mărturisire, atunci gândește-te nu numai cu ochii tăi, ci și cu mintea ta, din ce substanță și ce formă sunt cei pe care îi numești și îi cinstesci drept zei.” Zeii păgâni sunt imagini fără suflet din lemn, lut, piatră și metal. A le arăta venerație este contrar bunului simț, iar cultul

practicat de păgâni nu este mai degrabă o onoare pentru ei, ci o expresie de dispreț și insultă (cap. 2).

De ce au creștinii o închinare diferită față de cea a evreilor? Este adevărat, evreii se închină unui singur Dumnezeu și Îl recunosc ca Domn al universului, iar ca credință monoteistă, iudaismul este adevărat; dar întregul spirit al cultului evreiesc îl face inacceptabil pentru creștini. Evreii cred că Dumnezeu are nevoie de ofrande umane: „Dacă ei, aducând jertfe lui Dumnezeu cu sânge, tămâie și arderi de tot, se gândesc să-L glorifice prin astfel de onoruri și să ofere ceva Celui Care nu are nevoie de nimic, atunci, mi se pare, nu se deosebesc cu nimic de cei care arată aceeași evlavie față de zei fără simț, care nu pot accepta o astfel de onoare” (cap. 3). Apariția vanitoasă a evreilor în respectarea legii ceremoniale este lipsită de sens și ridicolă. Prin urmare, creștinii acționează pe bună dreptate îndepărtându-se de superstiția și înșelăciunea păgânilor și de grija și vanitatea deșarte a evreilor (cap. 4).

Autorul vorbește apoi despre trăsăturile distinctive ale creștinismului, originea și rezultatele sale. Trăsăturile caracteristice ale creștinismului sunt dezvăluite în viața creștinilor, care dă dovadă clară a sublimității și divinității religiei în sine. Creștinii nu diferă de ceilalți oameni nici prin țară, nici prin limbă, nici prin obiceiurile lor. Nu locuiesc în orașe speciale, nu folosesc niciun dialect neobișnuit și duc o viață cu nimic diferită de a altora. Doar că învățătura lor nu este rodul gândirii sau al invenției unor oameni care caută noutate; nu sunt atașați de nicio învățătură umană. Ci, trăind în orașe elenice și barbare, oriunde i-a căzut cuiva, și urmând obiceiurile acelor locuitori în îmbrăcăminte, mâncare și orice altceva, ei prezintă un mod de viață uimitor și cu adevărat incredibil. Trăiesc în propria lor țară, dar ca străini; au parte de toate și suferă totul, ca străinii. Pentru ei, fiecare țară străină este o patrie, și fiecare patrie este o țară străină. Se căsătoresc ca toți ceilalți, au copii, doar că nu-i abandonează. Au o masă comună, dar nu un pat. Sunt pe pământ, dar sunt cetățeni ai cerului. Ei ascultă de legile stabilite, dar viața lor depășește însăși legile. Îi iubesc pe toți și sunt persecutați de toți. Nu sunt cunoscuți, dar sunt condamnați; sunt uciși, dar prin aceasta sunt aduși la viață; sunt săraci, dar îi îmbogățesc pe mulți; sunt lipsiți de toate și totuși abundă în toate. Sunt dezonorați, dar prin aceasta sunt glorificați; sunt calomniați și sunt găsiți drepți; sunt huliți și binecuvântează; sunt insultați și îi onorează; fac bine, dar sunt pedepsiți ca făcători de rele; fiind pedepsiți, se bucură ca și cum li s-ar da viață. Evreii sunt vrăjmași de ei ca de străini, grecii îi persecută; dar cei care urăsc nu pot spune motivul urii lor (cap. 5). Creștinii sunt sufletul lumii: ceea ce este sufletul în trup, creștinii sunt în lume. Sufletul este răspândit în toate mădularele trupului și creștinii sunt în toate cetățile lumii. Sufletul, deși locuiește în trup, nu este trupesc, iar creștinii trăiesc în lume, dar nu sunt din lume. Sufletul, fiind invizibil, este așezat într-un trup vizibil; așadar creștinii, fiind în lume, sunt vizibili, dar închinarea lor la Dumnezeu rămâne invizibilă. Trupul

urăște sufletul, fără a fi ofensat în vreun fel, pentru că sufletul îi interzice să se deda plăcerilor; așadar lumea îi urăște pe creștini, de la care nu suferă nicio ofensă, pentru că se înarmează împotriva plăcerilor lui. Sufletul își iubește trupul și mădularele, în ciuda faptului că îl urăsc, iar creștinii îi iubesc pe cei care îi urăsc. Sufletul este închis în trup, dar el însuși conține trupul; așadar creștinii, închiși în lume, ca într-o temniță, păstrează ei înșiși pacea. Sufletul nemuritor locuiește într-o locuință muritoare; așadar creștinii locuiesc ca străini într-o lume stricăcioasă, așteptând nestricăciunea în rai. Sufletul, îndurând foamea și setea, devine mai bun; iar creștinii, fiind pedepsiți, cresc mai mult în fiecare zi. Atât de glorioasă este poziția lor, pe care Dumnezeu i-a desemnat-o și de la care nu pot refuza [(cap. 6)].

După această descriere a vieții creștinilor, urmează o scurtă învățătură despre religia creștină. Originea sa [(creștinismul)] este exclusiv o auto-revelare a Divinității: este o filozofie venită din ceruri [548] . Nu este o invenție pământească transmisă creștinilor, nu este ficțiunea vreunui muritor pe care ei încearcă cu atâta grijă să o păstreze și nu le-a fost încredințată gestionarea secretelor omenești, ci adevăratul Atotputernic și Creator a toate, Dumnezeul nevăzut, Însuși a insuflat în oameni și a imprimat în inimile lor adevărul ceresc și Cuvântul Său sfânt și neînțeles. El nu a trimis oamenilor niciunul dintre slujitorii Săi, nici un înger, nici un prinț, ci chiar Artistul și Făcătorul tuturor lucrurilor, prin care a făcut cerurile, prin care a închis marea în hotarele Sale, căruia îi sunt supuse toate lucrurile - cerurile și tot ce este în ceruri, pământul și tot ce este pe pământ, marea și tot ce este în mare, focul, aerul, abisul, tot ce este în înălțimi, în adâncuri și în mijloc. Pe Acesta este Pe Care L-a trimis El la oameni. Nu L-a trimis ca să le arate puterea Lui, ca să-i îngrozească și să-i terorizeze. L-a trimis cu bunătate și blândețe; L-a trimis ca un Rege, trimițându-și Fiul Regele, L-a trimis ca Dumnezeu, L-a trimis la oameni, L-a trimis ca unul care mântuiește, ca unul care convinge și nu ca unul care obligă, căci constrângerea nu este caracteristică lui Dumnezeu; L-a trimis ca unul care cheamă, nu ca unul care persecută; L-a trimis ca unul care iubește, nu ca unul care judecă; El va trimite într-o zi ca judecător și cine va îndura venirea Lui? (cap. 7) Cine dintre oameni a știut ce este Dumnezeu înainte de venirea Lui? Nimeni nu L-a văzut sau L-a arătat pe Dumnezeu; El S-a revelat pe Sine Însuși; S-a revelat prin credință, singură care este dată să-L vadă pe Dumnezeu. Căci Domnul și Creatorul a toate, Dumnezeu, care a creat și a aranjat toate lucrurile în ordine, le-a arătat oamenilor nu numai dragostea Sa, ci și răbdarea Sa. El a fost, este și va fi întotdeauna așa: bun, iertător, milostiv și adevărat și numai El este bun. El a primit un scop măreț și inefabil, pe care L-a comunicat numai Fiului Său. Atâta timp cât a ținut și a păstrat secret sfatul Său cel preaînțelept, părea că ne-a abandonat și nu a mai avut grijă de noi. Dar după ce a descoperit prin Fiul Său iubit și a anunțat ceea ce fusese pregătit din veacuri, ne-a dăruit totul împreună: să fim părtași la binefacerile Sale, să-L vedem și să acționăm [549] (cap. 8).

Răspunzând la a treia întrebare: de ce a apărut această Împărăție a lui Dumnezeu atât de târziu pe pământ, autorul epistolei explică faptul că a fost necesar să-i pregătim pe oameni dinainte pentru a o primi, a fost necesar ca oamenii înșiși să ajungă la conștientizarea imposibilității de a dobândi mântuirea prin propriile eforturi. Când măsura nedreptății noastre s-a împlinit și s-a descoperit pe deplin că pedeapsa și moartea trebuie așteptate ca recompensă pentru ea, când a venit vremea în care Dumnezeu, în dragostea Sa nemărginită pentru omenire și din unica Sa dragoste, a intenționat să-Și descopere în sfârșit bunătatea și puterea, atunci El nu ne-a urât, nu ne-a respins, nu Și-a adus aminte de răul nostru, ci cu îndelungă răbdare l-a îndurat și El Însuși a luat asupra Sa păcatele noastre. L-a dat pe Fiul Său ca răscumpărare pentru noi, Cel Sfânt pentru cei fără de lege, Cel Nevinovat pentru cei vinovați, Cel Drept pentru cei nedrepți, Cel Nestricăcios pentru cei stricăcioși, Cel Nemuritor pentru cei muritori. Căci ce altceva ar putea acoperi păcatele noastre dacă nu dreptatea Lui? Prin cine am putea fi noi, cei fără de lege și răi, îndreptățiți, decât prin Fiul lui Dumnezeu? Fărădelegia multora este acoperită de Unul Drept, iar dreptatea Unul singur îndreptățește pe mulți nelegiuiți. De aceea, după ce ne-a arătat mai înainte neputința firii noastre de a primi viață și acum ne-a arătat un Mântuitor care poate mântui chiar și ceea ce nu se poate mântui, Dumnezeu a vrut să ne pregătească prin ambele lucruri să credem în bunătatea Lui, să-L cinstim ca Hrănitor, Tată, Învățător, Călăuzitor, Medic, Înțelepciune, Lumină, Onoare, Slavă, Viață, fără să ne pese de îmbrăcăminte și hrană (cap. 9). În această iubire divină se află explicația și izvorul iubirii creștinilor, despre care a întrebat Diognet. Dacă și el dorește această credință, va primi îndată cunoașterea Tatălui. Dumnezeu a iubit oamenii pentru care a creat lumea, prin care a supus toate lucrurile de pe pământ, le-a dat minte și pricepere; le-a permis numai lor să privească la Sine, i-a creat după chipul Său, le-a trimis pe singurul Său Fiu, le-a făgăduit împărăția cerurilor și o va da celor ce-L iubesc. „De ce bucurie veți fi cuprinși când Îl veți cunoaște pe Tatăl? Cum veți iubi pe Cel ce v-a iubit atât de mult mai dinainte? Și când veți iubi, veți deveni imitatori ai bunătății Sale.” Imitator al lui Dumnezeu este cel care ia asupra sa povara aproapelui său, care, având un avantaj în ceva, face bine altuia, inferior lui, care împarte darurile pe care le-a primit de la Dumnezeu celor aflați în nevoie și devine, ca să spunem așa, Dumnezeu pentru cei care primesc din mâna lui. „Atunci, fiind pe pământ, veți vedea că există un Dumnezeu care locuiește în ceruri, atunci veți începe să spuneți tainele lui Dumnezeu; atunci veți iubi și vă veți minuna de cei ce suferă chinuri pentru că nu vor să se lepede de Dumnezeu; atunci veți cunoaște înșelăciunea și amăgirea lumii, când veți învăța cu adevărat să trăiți în ceruri, când veți disprețui moartea imaginară de aici și vă veți teme de moartea reală pregătită pentru cei ce vor fi condamnați la focul veșnic” (cap. 10).

În ultimele două capitole (11-12), discursul se adresează catehumenilor și creștinilor în general. Autorul subliniază că nu vorbește ca un interpret al

înțelepciunii omenești, ci ca un „ucenic al apostolilor” (αποστόλων μαθητής) și, pe scurt, învață despre Cuvânt, despre căile mântuirii și despre misterele creștine. Numai prin credință pot fi cunoscute adevărurile revelate ucenicilor prin Cuvântul lui Dumnezeu. Fiul lui Dumnezeu a întemeiat împărăția harului și cunoașterii Sale în Biserică (cap. 11). Cel care aparține ei prin credință și viață este un pom roditor în paradisul restaurat. Numai cunoașterea înalță, în timp ce dragostea zidește. Cunoașterea și viața stau în cea mai strânsă legătură și se condiționează reciproc; nu în zadar pomul cunoașterii și pomul vieții au fost plantați unul lângă altul în paradis. Cel care crede că știe ceva fără cunoaștere adevărată, neatestată de viață, nu știe nimic; este înșelat de șarpe, pentru că nu a iubit viața [(cap. 12)].

Chestiunea autenticității capitolelor 11 și 12

Deja primul editor al „Epistolului către Diognet”, Heinrich Stephanus (1592), a subliniat că capitolele 11 și 12 ale epistolei reprezintă un pasaj separat, care inițial făcea parte dintr-o altă lucrare și a fost adăugat doar întâmplător la „Epistolul către Diognet”; aceasta din urmă se încheia de fapt cu capitolul 10. Și în prezent, majoritatea cercetătorilor recunosc aceste capitole ca fiind neautentice. Motivele pentru aceasta sunt următoarele. Copistul însuși a observat pe margine, la ultimele cuvinte ale capitolului 10, că originalul său avea o lacună în acest loc (και ώδ€ έγκοπήν €Ϊχ€ τό άντίγραφον). Tema epistolei, așa cum este prezentată și definită la început, este epuizată de cele zece capitole ale epistolei, iar toate întrebările primesc un răspuns suficient. Capitolul al zecelea poate fi încheiat cu referința sa actuală la judecata care se află în mod egal atât în fața persecutorilor, cât și a persecutaților, iar în omisiune se pierde probabil doar concluzia inițială. Nicio legătură naturală de gânduri nu poate fi stabilită între capitolele 1-10 și 11-12. Dimpotrivă, nu putem să nu observăm o diferență notabilă de stil: în capitolele 1-10, cu toată eleganța și vioiciunea vorbirii, limbajul se distinge prin simplitate și claritate, în timp ce în capitolele 11-12 expresiile sunt pretențioase și încordate, obscure și greu de înțeles. Autorul capitolelor 1-10 ale epistolei dorește doar să dea un răspuns la întrebările care i se adresează; autorul capitolelor 11-12 apare ca un „învățător al neamurilor” (διδάσκαλος έθνών). Nu mai puțin surprinzătoare este schimbarea de adresare: [în] capitolele 1-10 discursul este adresat doar lui Diognet, capitolele 11-12 sunt adresate tuturor celor care doresc să devină ucenici ai adevărului. Pe această bază, se afirmă hotărât că capitolele 11-12 constituie o adăugire străină și ulterioară epistolei, probabil un fragment dintr-o omilie necunoscută pentru catehumeni. Heinr. Kihn [550] s-a opus vehement unor astfel de concluzii decisive , dovedind integritatea epistolei și autenticitatea capitolelor 11-12. Însă motivele pe care le oferă nu par convingătoare.

Cercetătorii care resping autenticitatea capitolelor 11-12 se străduiesc să găsească o lucrare sau un autor căruia i s-ar putea atribui acest fragment al omiliei semi-poetice. Încă de la mijlocul secolului al XIX-lea, s-a sugerat (Bunsen) că acest fragment aparținea marii opere a teologului anti-gnostic Hipolit al Romei, „Refutarea tuturor ereziilor". Dräseke a reînnoit această ipoteză [551] , dar Ad. Harnack [552] și- a exprimat îndoiala că această lucrare a lui Hipolit avea nevoie de un astfel de supliment: finalul său actual pare destul de potrivit. Bonwetsch a adunat o cantitate considerabilă de dovezi, care l-au convins practic pe Harnack că capitolele 11-12 au fost preluate dintr-o lucrare pierdută a lui Hipolit, iar di Pauli a încercat recent [553] din nou să demonstreze teoria lui Bunsen despre concluzia pierdută a „Refutării". Între timp, alți cercetători recunosc [aceste] dovezi bazate pe pasaje paralele din operele lui Hippolytus ca fiind insuficient de convingătoare și consideră că este posibil să afirme (Lightfoot, Westcott) originea alexandrinară a pasajului.

Întrebarea autorului mesajului și momentul originii sale

Manuscrisul în care se păstrează Epistola către Diognet, așa cum s-a spus, a fost aparent a doua parte a operelor complete ale Sfântului Iustin, iar Epistola însăși este plasată în acesta ca fiind opera lui Iustin (του αύτοϋ [a aceleiași]). Bazându-se pe mărturia manuscrisului, primul editor al Epistolei, Henry Stephanus, a publicat-o (în 1592) ca fiind opera Sfântului Iustin, cu al cărui nume a fost asociată timp de un secol întreg. Tillemont [554] a fost primul care a contestat mărturia manuscrisului pe motivul unei diferențe foarte vizibile între stilul elegant, clasic al Epistolei și limbajul operelor lui Iustin, care este străin de meritul literar. Această diferență este atât de mare încât nu poate fi explicată nici prin scopurile speciale ale operelor, nici prin distanța în timp a compunerii lor; ea rezultă din diferența de individualitate literară a autorilor. În însăși conținutul epistolei nu putem să nu observăm abateri semnificative de la opiniile lui Iustin: opiniile lui Iustin despre idolatrie ca instrument al puterii spirituale a diavolului, despre iudaism ca pregătire divină pentru Evanghelie, despre Evanghelie însăși ca desăvârșire a lucrării lui λόγου σπερματικου în mintea oamenilor și, mai ales, a filosofilor greci – sunt complet străine de învățătura și tonul epistolei.

După ce a fost respinsă orice legătură cu Epistola către Sfântul Iustin, critica academică a rămas fără niciun temei solid pentru a determina autorul Epistolei și circumstanțele originii acesteia. Manuscrisul de la Strasbourg nu este doar singura bază pentru o analiză a textului, ci și singura sursă de informații despre Epistolă. Nu există alte relatări despre Epistolă din antichitate: nici Eusebiu, nici Ieronim, nici alți scriitori din antichitate și Evul Mediu, de la care ne-am putea aștepta la referințe la Epistolă, nu o menționează deloc. Prin urmare, cercetarea originii „Epistolelor către Diognet" trebuie să se bazeze exclusiv pe textul în sine;

și, din moment ce nu există indicații cronologice în text, rămâne cel mai larg câmp posibil pentru tot felul de presupuneri.

Încercarea de a data originea epistolei într-o perioadă anterioară anului 70 al secolului I (Tillemont) poate fi doar menționată: este în mod evident nesustenabilă și, în general, caracterul și conținutul învățăturii expuse în epistolă exclude posibilitatea originii sale în secolul I. Încercarea de a recunoaște epistola ca monument al perioadei post-constantiniste [555] sau chiar al Renașterii [556] a fost, de asemenea, pe bună dreptate respinsă, întrucât atât tradiția textuală (un manuscris din secolul al XIII-lea sau al XIV-lea), cât și numeroasele semne din epistolă ale originii sale din timpul persecuției, care, având în vedere tonul simplu și sincer al epistolei, nu pot fi considerate o deghizare, vorbesc împotriva unor astfel de ipoteze îndrăznețe. Prin urmare, în prezent nimeni nu contestă faptul că autorul epistolei a trăit fie în secolul al II-lea, fie în secolul al III-lea; dar în aceste limite, nu s-a ajuns încă la un acord, deoarece semnele interne extrase din ea nu oferă temeiuri convingătoare pentru concluzii definitive. Unii (Bardenhewer, Kihn, Krüger) susțin secolul al II-lea, alții (Harnack, Batiffol, Ehrhardt) - secolul al III-lea, deși admit posibilitatea originii scrisorii chiar la sfârșitul secolului al II-lea. Însă avantajele probabilității sunt de partea secolului al II-lea din următoarele motive: creștinismul este încă considerat o religie nouă; viața creștinilor - o credință vie, o disponibilitate plină de bucurie de a îndura suferința - este încă bogată în trăsături din cea mai veche perioadă a existenței Bisericii; nu numai ura față de păgâni, ci și ostilitatea evreilor se exprimă încă în acțiuni violente; absența oricărei polemici împotriva ereziilor ulterioare, chiar și a referințelor neclare la gnosis și, mai mult, în forma sa cea mai veche, modul de a cita Sfânta Scriptură după sens și nu după literă. În general, nici în întrebările lui Diognet, nici în răspunsurile autorului scrisorii nu se poate evidenția ceva ce, cu o judecată imparțială, ar putea fi recunoscut ca fiind incompatibil cu poziția creștinismului în secolul al II-lea.

Însă, în aceste condiții, este, desigur, imposibil să se decidă cine a fost adevăratul autor al scrisorii. Cercetătorii au libertate deplină în presupunerile lor cu privire la autorul acestei „perle a epocii patristice”. Au fost numiți Clement al Romei, Apollos, Quadratus. Dar acestea sunt pure presupuneri și sunt aduse doar dovezi interne pentru a le susține, care, în absența dovezilor externe, pot servi doar la determinarea caracterului scrisorii: ele atrag atenția doar asupra anumitor trăsături speciale de stil și doctrină, care seamănă cu limbajul anumitor autori celebri. Aici se poate acorda atenție doar ultimei încercări de a recunoaște în scrisoare opera filosofului și apologetului atenian Aristide (Doulcet, Kihn, Krüger). Baza pentru aceasta este faptul că „Epistola către Diognet” în primele sale capitole, nu numai în expresii individuale, ci în întregul său conținut, aderă cel mai îndeaproape la apologia lui Aristide: conține o repetare pe scară largă a ceea ce s-a spus în aceasta din urmă. Însă aceste coincidențe nu sunt suficiente

pentru a stabili nu doar identitatea autorului, ci chiar originea simultană a ambelor monumente. Pe de altă parte, este imposibil să vorbim cu certitudine despre dependența epistolei de apologie: asemănarea în descrierea vieții creștinilor în ambele depinde, poate, exclusiv de condițiile identice ale originii lor; în plus, este necesar să ne abținem de la concluzii decisive, având în vedere o anumită omogenitate în materie [557] de literatură apologetică și asemănarea rezultată în exprimarea gândurilor, precum și având în vedere posibila dependență a monumentelor de scriere apologetică de originale cunoscute și necunoscute, dar pierdute (de exemplu, ***Κήρυγμα Πέτρου).***

Caracterul teologic și literar al mesajului

Pe lângă descrierea vie și inspirată a vieții creștinilor, scrisoarea dezvăluie simplu, dar foarte clar, pozițiile dogmatice esențiale, care au fost citate literal în prezentarea conținutului său. Aceste poziții pot fi formulate pe scurt după cum urmează:

a) Niciun om nu poate atinge singur cunoașterea perfectă a lui Dumnezeu: niciun om nu L-a văzut sau arătat vreodată pe Dumnezeu – El S-a revelat prin credință, singură căreia i se dă puterea de a-L vedea pe Dumnezeu.

b) El S-a revelat prin Cuvântul Său – Logosul.

c) Acest Cuvânt este Hristos, Fiul lui Dumnezeu propriu ***(ίδιος)*** și unicul născut ***(μονογενής)*** , nemuritor ***(αθάνατος),*** de neînțeles rațiunii omenești ***(άπφινόητος)*** Logos al Atotputernicului Dumnezeu, Artistul și Creatorul, prin care Dumnezeu a creat totul.

(d) Fiul lui Dumnezeu s-a făcut om. Întruparea Fiului este considerată o expresie a iubirii lui Dumnezeu. Scopul ei este de a revela adevărul ceresc și de a mântui omul. Nu există aici nicio aluzie la vreo dificultate teologică în chestiunea relației dintre Divin și Uman în Cuvântul întrupat. El este Dumnezeu într-un sens atât de adevărat încât venirea Lui este descrisă ca venirea lui Dumnezeu, răscumpărarea Lui ca luarea asupra Sa a păcatelor noastre de către Dumnezeu, Revelația Lui ca Revelația lui Dumnezeu despre Sine. În același timp, El este cu adevărat om. Nu este numit Isus sau Hristos în epistolă, ci este trimis nu numai „ca Dumnezeu către Dumnezeu”, ci și „ca om către oameni”.

d) El este Mântuitorul, dat de Dumnezeu ca răscumpărare pentru noi - numai prin El puteau fi îndreptățiți cei fără de lege și cei răi (cap. 7-9).

Stilistic, epistola este o perlă a literaturii creștine antice, cu care aproape nicio altă operă nu se poate compara în puritate, vioiciune și putere a limbajului. Atât

conținutul epistolei, cât și modul de prezentare a gândurilor dezvăluie un autor educat, probabil de școală platonică, un creștin ortodox profund convins, cu o înțelegere spirituală elevată a religiei pe care o profesa.

Scrisoare către Diognetus. Ciprian (Kern) [1]

Multă vreme, această lucrare a fost atribuită de către cercetători sfântului martir Iustin Filosoful, întrucât era înscrisă în manuscrisul de la Strasbourg (ars în timpul asediului Strasbourgului pe 24 decembrie 1870) cu numele acestui apologet. Editorul învățat al operelor apologeților, Otto, a apărat în 1847 încă atribuirea ei lui Iustin. Tillmont a fost primul care s-a îndoit de acest lucru, având în vedere faptul că stilul acestei scrisori depășește cu mult stilul Sfântului Iustin prin măreție și elocvență. Acum se consideră ferm stabilit că Sfântul Iustin nu este autorul ei.

Întrebarea autorului acestei scrisori, însă, nu a primit un răspuns pozitiv și unanim. Trebuie menționat că nu găsim nicio mențiune a acestui monument la niciunul dintre autorii antici. Se pare că nici Fericitul Ieronim, nici Sfântul Fotie nu știau de el, ceea ce a permis științei moderne să pună la îndoială originea creștină timpurie a acestui monument. Pe de altă parte, însă, unele gânduri din această scrisoare, și poate chiar expresii individuale, erau cunoscute de Arnobiu și Tertulian. În plus, așa cum s-a indicat deja mai sus, un pasaj din *Apologia* lui Atenagora (Capitolul XXXI), care vorbește despre idealul moral creștin și modul de viață al creștinilor din acea vreme, amintește foarte mult de Capitolul V al scrisorii analizate.

În primul rând, istoria acestui monument nu este lipsită de interes. Un tânăr latinist, Thomas d'Arezzo, venit la Constantinopol pentru a studia greaca, a găsit acest manuscris în 1436 într-o pescărie, printre niște hârtie de împachetat. Thomas a plecat apoi într-o lungă călătorie misionară și a dat manuscrisul dominicanului John Stojkovic din Dubrovnik (Ragusa), aflat la Constantinopol ca legat al Conciliului de la Basel. Cardinalul Stojkovic a adus manuscrisul la Basel, unde se afla în posesia dominicanilor și cartuzienilor, după moartea lui Stojkovic în 1443. Manuscrisul a ajuns apoi în mâinile lui Reuchlin. După moartea sa, în 1522, manuscrisul a ajuns în mâinile Abației Marmoutier din Alsacia în anii 1560 sau 1570. În 1793 a fost achiziționată de Biblioteca Orășenească din Strasbourg (Dna. Grec IX), unde a pierit pe 24 august 1870 în timpul unui incendiu provocat de bombardamentul orașului de către trupele prusace.

Copii ale manuscrisului au fost făcute la momentul potrivit: în 1579 de Bernard Haus, acum în biblioteca Universității din Tübingen (M. n. 272); Henri Estienne a făcut o a doua copie în 1586, care se află acum în Biblioteca Academică din

Leiden (Cod. Gr. Voss. 4° 30); o a treia copie, acum pierdută, a fost realizată de J. J. Beyrer cam în aceeași perioadă.

Editio princeps este de Henri Estienne (Paris, 1592). Cele mai bune ediții sunt considerate a fi textul restaurat de Kunitz și Otto în al doilea volum al operelor Martirului Justin (1843). A doua ediție din 1861 conține note valoroase de Ed. Royce. Henri Marroux, autorul ultimei ediții franceze, numără până la 65 de ediții complete sau parțiale ale acestui document.

Cine este autorul acestui monument extrem de interesant?

Henri Marroux a avut răbdarea să sistematizeze în ediția sa mai mult sau mai puțin toate presupunerile avansate de cercetători încă din secolul al XVII-lea. El citează nouăsprezece nume diferite propuse de nouăzeci de autori pentru a rezolva această problemă. Datarea monumentului de către acești nouăzeci de istorici învățați se întinde de dinainte de anul 70 d.Hr. până în secolul al XVI-lea inclusiv. Iată cele nouăsprezece nume: Apollos, Sfântul Clement al Romei, Quadratus, Marcion, Aristides, Apelles Marcionitul, Martirul Justin, Ambrozie Apologetul, Melito al Sardesului, Teofil al Antiohiei, Pantenus, Hipolit al Romei, unul dintre discipolii lui Clement al Alexandriei, Lucian al Antiohiei, Metodiu al Olimpului, pseudo-Hierotheus, Nichifor Callistus, unul dintre emigranții greci ai secolului al XV-lea și, în final, Henri Estienne însuși, primul editor al acestui monument. Dacă ne îndreptăm atenția către „votul majoritar”, atunci 18 cercetători au votat pentru Clement al Romei; 11 pentru Justin Martirul; același număr pentru Hipolit al Romei; 7 pentru Appeles; 6 pentru Meliton al Sardiniei; 5 pentru Marcion. Alți „candidați” la funcția de autori au primit două, trei sau patru voturi, unii nu mai mult de unul. După o astfel de analiză, profesorul A. Marroux remarcă pe bună dreptate: „il y a la de quoi effarer!” (există ceva de încurcat).

Tillmon, care la un moment dat (1694) a apărat cea mai veche dată a scrierii monumentului - înainte de anul 70 d.Hr., a fost lăsat în pace. Nimeni după el nu a îndrăznit să urce până la un timp atât de vechi.

Marroux observă pe bună dreptate că ideile acestui savant din secolul al XVII-lea se bazau pe o cunoaștere insuficientă a codului sacrificial talmudic, a limbajului creștinismului primitiv și a vremurilor apostolice. O analiză a vocabularului ne face să credem că monumentul în cauză nu a influențat deloc *Kerygma lui Petru* , ci, dimpotrivă, a depins de ea. Pe această bază, el sugerează ca *terminus a quo,* în cel mai bun caz, vremea împăratului Hadrian, adică nu mai devreme de anul 120.

Afirmația lui Donaldson, făcută în 1866, conform căreia monumentul a fost realizat de un emigrant grec din secolul al XV-lea sau poate chiar de editorul

Estienne însuși, nu rezistă niciunei critici serioase, ci doar mărturisește dorința de a crea o ușoară senzație și de a exprima o idee deosebit de radicală. Manuscrisul în sine, care a ars la Strasbourg, era mai vechi decât acea vreme. În plus, metodele apologeților din epoca bizantină erau complet diferite de cele folosite de autorul scrisorii în cauză. Apologetica bizantină a pierdut spiritul de prospețime cu care documentul în cauză pătrunde atât de puternic; este mult mai compilațională și îi lipsește acea dispoziție, încă apropiată de creștinismul primitiv, care este prezentă în *Scrisoarea către Diognet* . A. Marru, pe baza aceleiași analize a vocabularului, nu acceptă opinia lui Overbeck, care considera *Epistola* contemporană cu Sfinții Părinți Atanasie și Hrisostom și, în orice caz, mai aproape de epoca post-constantiniană decât de vremea apologeților.

Prin urmare, monumentul trebuie datat înainte de 310. Dar este posibil să mergem și mai departe în antichitatea creștină timpurie?

Editorul francez, comparând textul *Epistolei cu Apologia* lui Aristide (anii '60 ai secolului al II-lea) și cu lucrările altor apologeți de la sfârșitul secolului al II-lea și începutul secolului al III-lea, ajunge la concluzia că monumentul ar trebui atribuit mai degrabă secolului al II-lea decât secolului al III-lea. Zahn, Seeberg și Gefken au insistat la un moment dat asupra paternității unuia dintre studenți, „unul dintre sateliții din constelația lui Clement din Alexandria”. Fără a împărtăși întru totul această opinie, A. Marroux consideră că autorul *Epistolei către Diognet* este fie contemporan cu Clement, fie mai vechi decât el. Prin urmare, pornind de la terminus său a quo de 120, propune ca *terminus ad quemn* - 200-210. Dorner, Otto, Bunsen, Luthardt au propus la un moment dat numele apologetului Quadratus; patrologul nostru intern, Arhiepiscopul, vorbește și el în favoarea sa. Philaret (I, pp. 40–41). Este interesant că Andriessen (1945) revine și în zilele noastre la acest nume. Acest lucru nu contrazice opinia editorului și cercetătorului francez menționat anterior *al Epistolei* . În orice caz, afirmația sa finală este: „autorul este mai aproape de Clement decât de Hipolit”, iar monumentul a fost scris la Alexandria în jurul anilor 190–200 î.Hr.

Conținutul monumentului.

Această scrisoare a fost adresată unui anume „preaexcelent Diognetus” (κράτιστε Διόγνητε), prin care cercetătorii vor să-l vadă pe filosoful stoic Diognetus, învățătorul împăratului Marcus Aurelius. Este un răspuns la următoarele întrebări puse de Diognetus:

1. Ce este credința creștină?

2. Ce îi inspiră pe creștini să disprețuiască lumea și să nu se teamă de moarte?

3. De ce creștinii nu recunosc zeii veneraţi de greci și nu practică cultul evreiesc?

4. De unde vine acea iubire față de aproapele care îi distinge pe creștini?

5. De ce a apărut religia creștină nu mai devreme, ci abia acum?

La toate acestea, autorul răspunde astfel. Zeii păgânilor sunt creațiile poporului însuși (capitolul II). Legea rituală evreiască este criticată de el în capitolele III-IV. Doctrina creștină este expusă de el apologetic și comparată cu filosofia păgână, iar autorul epistolei privește filosofia păgână destul de diferit față de Iustin filosoful. În ea nu găsește nimic altceva decât „ziceri goale și absurde”, „minciuni și înșelăciuni ale înșelătorilor”. Creștinismul nu a fost revelat lumii mai devreme, deoarece Dumnezeu a așteptat până când măsura păcatelor umane a fost împlinită și neputința oamenilor de a se mântui prin propriile mijloace să fie expusă. În concluzie, autorul îl convinge pe Diognet să accepte credința creștină și îi promite diverse beneficii spirituale pentru aceasta. Dar toate aceste locuri pur apologetice ale epistolei nu prezintă niciun interes special în sine. Aceasta este doar o repetare a acelorași dovezi sau respingeri pe care le putem găsi din abundență la alți apologeți ai acelei vremuri. Interesul epistolei nu constă în aceasta, ci în acele capitole care vorbesc despre viața creștinilor, despre modul lor de viață, dacă poate fi numit măcar un mod de viață, și despre acele principii morale care au cucerit continente și popoare întregi către noua învățătură.

Perla epistolei o reprezintă capitolele V-VII. Autorul scrie: „Creștinii nu se deosebesc de ceilalți oameni nici prin țară, nici prin limbă, nici prin obiceiuri de viață. Nu locuiesc în orașe speciale, nu folosesc niciun dialect neobișnuit și duc o viață cu nimic diferită de a altora. Numai că învățătura lor nu este rodul gândirii sau al invenției unor oameni care caută noutate; nu sunt atașați de nicio învățătură omenească, ca alții. Ci, trăind în orașe elenice și barbare, oriunde i-a căzut cuiva, și urmând obiceiurile acelor locuitori în îmbrăcăminte, mâncare și orice altceva, ei prezintă un mod de viață uimitor și cu adevărat incredibil. Trăiesc în propria lor țară, dar ca străini; se împărtășesc la toate, ca cetățenii, și suferă totul, ca străinii. Pentru ei, fiecare țară străină este o patrie și fiecare patrie este o țară străină. Se căsătoresc ca toți ceilalți, au copii, dar nu-i abandonează. Au o masă comună, dar nu una simplă (adică, probabil, aceasta înseamnă „sfințiți prin rugăciune”). Sunt în trup, dar nu trăiesc după trup. Sunt pe pământ, dar sunt cetățeni ai cerului. Se supun legilor stabilite, dar...” „Viețile depășesc însăși legile. Ei iubesc pe toată lumea, dar sunt persecutați de toată lumea. Nu sunt cunoscuți, dar sunt condamnați; sunt uciși, dar li se dă viață; sunt săraci, dar îi îmbogățesc pe mulți. Sunt lipsiți de toate și în toate se înmulțesc. Sunt dezonorați, dar sunt glorificați; sunt calomniați, dar sunt găsiți drepți. Sunt huliți, dar binecuvântează; sunt insultați, dar răsplătesc cu onoare. Fac bine, dar sunt pedepsiți ca niște făcători de rele; se bucură de pedepse, ca și cum li s-ar da

viață. Evreii iau armele împotriva lor ca împotriva străinilor, iar grecii îi persecută, dar dușmanii lor nu pot spune de ce îi urăsc." - „Într-un cuvânt, așa cum sufletul este în trup, așa sunt creștinii în lume. Sufletul este răspândit în toate mădularele trupului, iar creștinii sunt în toate orașele lumii. Sufletul, deși locuiește în trup, nu este trupesc; iar creștinii trăiesc în lume, dar nu sunt din lume. Sufletul, fiind invizibil, este plasat într-un trup vizibil; așa și creștinii, fiind în lume, sunt vizibili, dar închinarea lor la Dumnezeu rămâne invizibilă. Carnea urăște sufletul și se luptă împotriva lui, fără a fi ofensată în vreun fel, pentru că sufletul îi interzice să se deda plăcerilor; așa și lumea îi urăște pe creștini, de la care nu suferă nicio ofensă, pentru că ei iau armele împotriva plăcerilor sale. Sufletul își iubește carnea și mădularele, în ciuda faptului că îl urăsc; iar creștinii îi iubesc pe cei care îi urăsc. Sufletul este închis în trup, dar el însuși conține trupul; așa și creștinii, închiși în lume, ca într-o închisoare, păstrează ei înșiși lumea. Sufletul nemuritor locuiește într-un trup muritor; așa și creștinii locuiesc, ca străini, într-o lume stricăcioasă, așteptând nestricăciunea în…" „cer. Sufletul, îndurând foamea și setea, devine mai bun; iar creștinii, fiind pedepsiți, se înmulțesc zilnic. Atât de glorioasă este starea lor, pe care Dumnezeu i-a încredințat-o și de la care nu pot refuza."

„... Nu vedeți că creștinii sunt aruncați la fiare pentru ca ei să-L respingă pe Domnul și să rămână invincibili? Nu vedeți că, cu cât numărul lor este supus execuției, cu atât numărul celorlalți crește? Aceasta nu este o chestiune omenească, aceasta este puterea lui Dumnezeu, aceasta este dovada venirii Sale."

Nimic mai bun nu s-a spus în scrierile creștine despre idealul după care urmașii lui Hristos ar trebui să fie călăuziți în atitudinea lor față de stat și față de așa-numita chestiune națională. Prin puterea sa, acest pasaj se ridică la înălțimile Epistolelor Apostolului Pavel și depășește Epistola Sfântului Ignațiu către Romani.

Pe lângă cele 10 capitole care formează un întreg organic unic, la epistolă sunt adăugate încă două capitole (XI-XII), în care autorul se autointitulează „ucenic apostolic" și „învățător al păgânilor". El își prezintă învățătura ca fiind apostolică. Dar este imediat evident că aceste două capitole nu au nicio legătură internă cu întreaga epistolă. Stilul lor dezvăluie clar acest lucru. Aceste două capitole sunt adresate unui creștin mai degrabă decât unui păgân și au un caracter diferit. În loc de maniera armonioasă și simplă de scriere din primele 10 capitole, aici începe un stil alegoric, adesea neclar. Se presupune că această adăugire ar putea aparține, așa cum s-a menționat mai sus, Sfântului Ipolit și ar putea fi sfârșitul „filosofiei" sale.

Mesajul conține multe gânduri care ar putea fi considerate împrumutate din cărțile Noului Testament, dar nu există niciun citat direct din Sfânta Scriptură. Doar în capitolul XII (îndoielnic) găsim un citat din I Corinteni 8: „priceperea umflă, dragostea zidește”.

Prima ediție a fost tipărită de Ștefan în 1592. Traducerea rusă a fost tipărită în *Christian Reading* în 1825 și apoi de preotul Preobrajenski în ediția *Operelor* Sfântului Iustin în 1864.

Eseu anonim „către Diognet”. A. I. Sidorov [1]

1. Soarta, caracterul și datarea operei.

[Vezi: A Diognete / Ed. de H. I. Marrou // Sources chrétiennes. — Paris, 1965. — Nr. 33 bis. Trebuie menționat că partea principală a acestui număr al „Surselor creștine” este ocupată de un studiu detaliat al acestui monument al literaturii bisericești antice.]

Printre alte monumente ale literaturii creștine timpurii, această lucrare ocupă un loc special datorită destinului său unic. În primul rând, pentru că nu este citată sau menționată de niciunul dintre Părinții Bisericii sau scriitorii bisericești ulteriori. În al doilea rând, pentru că tradiția manuscrisă a compoziției nu este, din nou, în întregime comună. Lucrarea a ajuns până la noi într-un singur manuscris din secolele XIII-XIV, care a primit numele de „manuscrisul de la Strasbourg”. Acest manuscris, care conține o colecție de lucrări apologetice creștine din secolele II-IX, a fost descoperit și cumpărat la Constantinopol de clericul latin și umanistul Thomas d'Arezzo în 1436. Apoi a fost dus în Europa de către dominicanul (viitor cardinal) John Stojkovic și aici, după o serie de suișuri și coborâșuri, s-a stabilit în biblioteca din Strasbourg (1793-1795). Cu toate acestea, în timpul bombardamentului Strasbourgului de către artileria prusacă din 1870, manuscrisul a pierit împreună cu alte comori ale bibliotecii. Din fericire, înainte de acest trist eveniment, au fost făcute copii ale manuscrisului, care au fost folosite pentru o serie de publicații, inclusiv o ediție critică a operelor apologeților greci, realizată de I. Otto. Lucrarea a fost publicată de mai multe ori, dar primul editor, G. Estienne, nu a numit-o corect „Epistola către Diognet” (acesta este titlul sub care apare de obicei în lucrările patrologice vechi). De fapt, este un mic tratat apologetic (Λόγος), care se încadrează organic în contextul general al apologeticii creștine timpurii. Cercetătorii apreciază de obicei foarte mult meritele

sale literare, numindu-l chiar o „perlă” a apologeticii creștine [Vezi: De Ghellinck J. Patristique et moyen age: Vol. 2. — Paris, 1947. — P. 71], deși uneori se întâlnesc evaluări foarte sceptice.

[De exemplu, I. Geffcken îl numește pe autorul acestei lucrări „sofist creștin”. Vezi: Geffcken J. Der Brief an Diognetos. — Heidelberg, 1928. — SV I].

Chestiunea datării operei rămâne controversată până în zilele noastre, iar gama de opinii pe această temă este extrem de largă: din secolele I până în secolele XVI. Cu toate acestea, potrivit majorității patrologilor, aceasta a fost scrisă între anii 120 și 210 î.Hr. (G. Marroux sugerează că crearea sa {p. 159} se situează în jurul anului 200 î.Hr.). Locul scrierii este, de asemenea, problematic, dar dintre toate opțiunile posibile, Egiptul (mai precis, Alexandria) pare cea mai probabilă.

Lucrarea este adresată unui anumit păgân necunoscut pe nume Diognet, care era, judecând după adresare (κράτιστε — „cel mai bun, cel mai nobil”), o persoană cu o influență considerabilă (dacă, desigur, excludem ipoteza că Diognet ar fi un personaj pur literar). Structura tratatului, alcătuit din 12 capitole scurte, este destul de logică și are o simplitate strictă. Este împărțit în patru „blocuri tematice” care sunt interconectate intern. Primul „bloc” (Capitolele I-IV) este o apologie în sensul propriu al cuvântului, unde locul principal este acordat polemicilor cu păgânismul și iudaismul. Al doilea „bloc” (Capitolele V-VI) este dedicat rolului creștinilor în lume; al treilea „bloc” (Capitolele VII-IX) este un fel de scurt „catehism”; în final, al patrulea „bloc” (Capitolele X-XII) conține un îndemn către păgâni. Această structură a lucrării reflectă trăsătura esențială a conținutului său: elementul polemic se retrage aici în plan secund, iar atenția principală a autorului este atrasă asupra dezvăluirii pozitive a doctrinei creștine. În general, lucrarea este scrisă în spiritul „protrepticului” („avertisment, convingere”); începutul tratatului îi determină în mare măsură conținutul. Aici sunt citate cuvintele lui Diognet, care întreabă: ce este „cultul lui Dumnezeu” (την θεοσέβειαν) creștinilor? În ce Dumnezeu cred ei? Care sunt riturile lor religioase? De ce disprețuiesc lumea și disprețuiesc moartea? De ce nu recunosc zeii eleni și nu respectă „evlavia (δεισιδαιμονιαν - sau superstiția) evreilor?” Ce fel de dragoste (φιλοστοργίαν) au unul pentru celălalt? De ce a apărut „acest nou fel (καινον τούτο γένος) [de oameni] sau «nou mod de viață» abia acum și nu mai devreme? (1, 1). — Aceste întrebări, demonstrând nivelul destul de ridicat de cultură și educație al lui Diognet, necesitau răspunsuri corespunzătoare. Autorul tratatului s-a confruntat cu o sarcină dificilă, dar a făcut față acesteia cu destul succes. Caracteristice sunt cerințele pe care i le adresează lui Diognet înainte de

a răspunde la întrebările sale: trebuie mai întâi să-și curețe mintea (literalmente, «gândul» — την διάνοιαν) de toate «gândurile preconcepute» și să devină «ca și cum s-ar fi născut din nou, un om nou» (ωσπερ εξ αρχής καινός άνθρωπος), deoarece urmează să audă «o învățătură nouă» (II, 1). Cu alte cuvinte, autorul creștin cere o anumită transformare interioară de la interlocutorul său păgân, căci fără o astfel de transformare percepția religiei lui Hristos este de neconceput.

2. Viziunea asupra lumii a autorului tratatului.

Polemică împotriva păgânismului și iudaismului. După cum s-a menționat deja, partea polemică ocupă un loc relativ mic în tratat. În ceea ce privește păgânismul, autorul își îndreaptă principalul contraargument împotriva a două puncte ale superstiției păgâne: idolatria și jertfele. De asemenea, el indică motivele pentru care creștinii nu recunosc zeii păgâni: unii dintre ei, potrivit lui, sunt făcuți din piatră, precum acele pietre pe care le călcăm în picioare, alții sunt din cupru, alții sunt din lemn etc. Cu alte cuvinte, toți sunt creați din „materie perisabilă" (φθαρτής ύλης), creată de meșteri obișnuiți care confecționează obiecte de uz casnic din același material. Prin urmare, zeii păgâni, asemenea acestor obiecte, sunt surzi, orbi, fără suflet, insensibili și nemișcați. În consecință, cultul adus unor astfel de zei falși trebuie considerat ceva nedemn și este un fel de „pedeapsă". La urma urmei, nici măcar o persoană înzestrată cu sentiment și rațiune nu ar putea suporta, potrivit autorului tratatului, acele jertfe care sunt aduse unor astfel de zei falși; Numai o piatră fără suflet poate tolera o astfel de ultraj (II, 2-9). Din aceste argumente ale autorului, se poate concluziona că, în critica sa la adresa religiei păgâne, acesta urmează „topoi"-urile destul de tradiționale ale apologeticii creștine. Tratatul conține, de asemenea, un scurt excurs polemic în domeniul filosofiei păgâne (VIII, 1-6), susținut într-un mod negativ. Autorul numește spusele filosofilor eleni „goale și absurde", considerându-le „fabule și înșelăciuni ale șarlatanilor" (τερατεια και πλάνη των γοήτων). El neagă orice licărire de cunoaștere a lui Dumnezeu la acești așa-ziși „filosofi", căci unii dintre ei susțineau că Dumnezeu este foc, alții că este apă și încă alții că este un element material sau „element" (τι των στοιχείων), care, de fapt, sunt creația lui Dumnezeu. Potrivit autorului, dacă una dintre aceste opinii ar putea fi acceptată, atunci ar fi permis să se proclame orice creatură „dumnezeu". Prin urmare, în raport cu filosofia antică, precum și în raport cu religia păgână, autorul adoptă o poziție puternic negativă, apropiată de poziția, de exemplu, a lui Tatian.

Judecățile sale asupra iudaismului nu sunt mai puțin severe. Este adevărat, autorul recunoaște că evreii, spre deosebire de greci, se abțin de la idolatrie, cred într-un singur Dumnezeu și îl venerează pe „Domnul tuturor". Cu toate acestea, riturile lor religioase (την θρησκείαν), în opinia apologetului, sunt similare (όμοιοτρόπως) cu cele ale păgânilor, întrucât și ei aduc jertfe, varsă

sânge de animale și fac arderi de tot, ca și cum Dumnezeu, care a creat totul, ar avea nevoie de o astfel de „reverență”. Prin urmare, religia iudaică nu poate fi numită „închinare la Dumnezeu” (θεοσέβειαν) în sensul propriu al cuvântului, iar autorul îi însușește denumirea de „nebunie” (μωριαν). A doua acuzație adusă iudaismului este ritualismul. Prin aceasta, autorul tratatului înțelege reglementări mărunte privind mâncarea, „superstiția cu privire la Sabat” (περί τα σάββατα δεισιδαιμονίαν) și „lauda cu circumcizia”. Pentru apologetul însuși, este impiu să împarți creaturile create de Dumnezeu pentru uzul omului în „bine create” și „inutile”. Iar a te lăuda cu circumcizia (literalmente, „reducerea cărnii”), ca și cum ar fi „un semn (dovadă) al alegerii” (μαρτύριον εκλογής), este un semn al unei minți înguste la vedere. Ca urmare a unor astfel de considerații, iudaismul din tratat este practic echivalat cu păgânismul. Creștinismul, numit în lucrare „sacrament” (μυστήριον), diferă radical de acestea; mai mult, potrivit autorului, este imposibil ca o persoană să „studieze” (μαθεϊν) acest „sacrament”, așa cum, de exemplu, sunt studiate științele și artele (III-IV). El este accesibil doar prin Revelație. Trebuie afirmat că problema „vechiului Israel” și a „noului Israel”, care a fost pentru mulți apologeți ai secolului al II-lea, este foarte urgentă și autorului i se pare complet rezolvată: Biserica și sinagoga sunt în sfârșit separate una de cealaltă, existând (și neputând exista) vreo comunicare între ele. În această incursiune polemică împotriva iudaismului, este clar conturată una dintre trăsăturile caracteristice ale tuturor tratatelor antievreiești ulterioare, care reprezintă un gen special de scriere bisericească: ele au fost scrise nu atât pentru a converti evreii, expunând inconsecvența completă a religiei lor, cât pentru a confirma încă o dată adevărul doctrinei creștine în ochii creștinilor înșiși și, parțial, ai păgânilor.

[Schreckenberg N. Die christliche Adversus-Judeos-Texte und ihr literarisches und historisches Umfeld (I.-II. Jh.). - Frankfurt pe Main; Berna, 1982. - S. 16.]

Această caracteristică a polemicii antievreiești este legată de faptul că, după consolidarea „iudaismului rabinic”, Biserica a abandonat în general încercările de a converti rămășițele vechiului Israel la creștinism, realizând inutilitatea unor astfel de încercări (deși au existat, desigur, excepții).

{p. 161}

[Simon M. Verus Israel: Etude sur les relations entre chretiens et juifs dans l'Empire Romain (135–425). - Paris, 1948. -P. 175.]

Doctrina despre Dumnezeu. „Legologie”.

Polemizând împotriva păgânismului și iudaismului, autorul tratatului a trebuit, în mod firesc, să schițeze punctele principale ale învățăturii creștine despre Dumnezeu, care în lucrare este menținută în tonurile tradiționale pentru primii Părinți ai Bisericii. Dumnezeu Tatăl este numit „Atotputernicul”, „Creatorul a toate” și „Dumnezeul nevăzut” (αόρατος θεός); El este „Domnul și Creatorul tuturor lucrurilor”, Care nu numai că a creat totul, ci și „a distribuit totul după rânduială” (κατά τάξιν διακρίνας); Dumnezeu este „filantrop și îndelung răbdător”, milostiv, bun, blând și adevărat - așa a fost, este și va fi întotdeauna (VIII, 7-8). Se spune, de asemenea, că Dumnezeu Tatăl este de necunoscut, căci niciun om nu L-a văzut sau cunoscut (ούτε έγνώρισεν); El poate fi înțeles doar prin credință și numai în măsura în care Se revelează (VIII, 5-6). - După ce a prezentat în termeni atât de generali doctrina despre Dumnezeu Tatăl, autorul se oprește mai detaliat asupra expunerii doctrinei celei de-a doua Persoane a Sfintei Treimi. În lucrare, El este numit de obicei „Fiul”, „Fiul lui Dumnezeu” sau „Unul-Născut Fiu”; uneori - „Tânărul” (Παις), „Cuvântul sfânt și de neînțeles” și „Adevărul”. Autorul, la fel ca alți apologeți greci, nu folosește numele „Hristos” și „Isus”. Principalul lucru subliniat în tratat este semnificația cosmologică și soteriologică a celei de-a doua Ipostase a Treimii. Vorbind despre prima, autorul anonim îl numește pe Fiu „Artist” (τεχνίτην - „Meșteșugar”, „Maestru”) și „Creatorul a tot” (δημιουργό ν των όλων); cu ajutorul Fiului (ω), Dumnezeu Tatăl a adus cerurile la ființă, a închis marea în limitele sale; De la Fiul a primit soarele măsurile trecerilor sale zilnice, luna și stelele Îl ascultă, totul este aranjat și distribuit de El și totul Îi este supus (ω πάντα διατέτακται και διώρισται και ύποτέτακται): cerurile și tot ce este în ceruri, pământul și tot ce este pe pământ etc. (VII, 2). Astfel, a doua Ipostasă a Sfintei Treimi, potrivit autorului, este Baza ființei create și Centrul întregului univers. A treia Ipostasă a Treimii practic nu este menționată în tratat și, prin urmare, „triadologia” în sensul propriu al cuvântului lipsește aici. Egalitatea primelor două Persoane ale Treimii este în mod clar presupusă de autor. Acest lucru este evident în faptul că aceleași concepte („Demiurg” etc.) sunt adesea aplicate atât lui Dumnezeu Tatăl, cât și lui Dumnezeu Fiul. În același timp, autorul le distinge clar ca Persoane Divine speciale. Această dialectică „unitate-diferență” se resimte, fără îndoială, în expunerea aspectului soteriologic al doctrinei creștine.

Economia mântuirii și revelației lui Dumnezeu.

Această economie presupune o antropologie biblică tradițională și doctrina căderii, care sunt schițate în tratat pe scurt. Potrivit autorului, Dumnezeu i-a iubit pe oameni, le-a subordonat alte creaturi pământești, le-a acordat rațiune (λόγον) și inteligență (vouv); Dumnezeu i-a creat doar pe oameni după chipul Său și le-a permis să-și ridice ochii spre cer (X, 2). Cu toate acestea, omul s-a arătat

nevrednic de un destin atât de măreț - ca urmare a neascultării sale, a avut loc căderea (XII, 2). Totuși, tratatul indică faptul că această cădere a avut loc „cu permisiunea lui Dumnezeu”; căderea a fost urmată de obsesia omului pentru impulsuri dezordonate (άτάκτοις φοραίς φέρεσθαι), plăceri și dorințe. Dumnezeu a „răbdat” acest „timp de nedreptate” care venise asupra lumii, pregătind „timpurile de acum ale dreptății” (τον νυν της δικαιοσύνης δημιουργών), astfel încât oamenii, expuși prin faptele lor anterioare și convinși de propria lor slăbiciune, să fie acum considerați vrednici de viața adevărată prin bunătatea lui Dumnezeu. Apologetul subliniază că este imposibil ca o persoană să intre în Împărăția lui Dumnezeu de una singură; numai întărită de Puterea lui Dumnezeu poate fi considerată vrednică de aceasta (IX, 1). Este caracteristic faptul că autorul subliniază următoarele: „gândul cel mare și inefabil” despre mântuirea oamenilor, numit și „intenție înțeleaptă” (την σοφην βουλην), a apărut în Dumnezeu Tatăl imediat după căderea omului, dar pentru o vreme a ținut-o secretă, comunicând-o doar Fiului Său. Când a sosit momentul (se presupune probabil că oamenii erau pregătiți din punct de vedere interior), Tatăl le-a revelat oamenilor această „intenție” prin Fiul și le-a permis să devină părtași la binecuvântările lui Dumnezeu (VIII, 9-11). Autorul descrie revelația acestui „mare sfat al lui Dumnezeu” despre mântuirea lumii ca o chestiune de Iubire nemărginită a lui Dumnezeu pentru Omenire și Iubire a lui Dumnezeu: Dumnezeu Însuși a luat asupra Sa păcatele noastre, L-a dat pe Fiul Său ca ispășire pentru noi (λύτρον υπέρ ημών) - Sfântul pentru cei răi, Nevinovat pentru cei vinovați, Dreptul pentru cei nedrepți, Nestricăciosul pentru cei stricăcioși și Nemuritor pentru cei muritori. Apariția Mântuitorului, care îndeplinește voia Tatălui Său, este numită, de aceea, în tratat „un schimb dulce” (ω της γλυκείας ανταλλαγής) și „o creație de nepătruns” (ώ της ανεξιχνίαστου δημιουργίας), întrucât „nelegiuirea multora este acoperită de un singur Drept, iar dreptatea Unul singur îndreptățește pe mulți călcători de lege” (IX, 2-5). Mai mult, lucrarea subliniază faptul că Dumnezeu a trimis oamenilor nu „un slujitor” (ύπηρέτην τίνα), nici un Înger, nici un „Șef” (άρχοντα) sau unul dintre „Domnii” cărora li s-a încredințat guvernarea lumilor pământești și cerești, ci pe Dumnezeu Cuvântul – Creatorul a toate; așa își trimite regele fiul iubit (VII, 2-4).

Aceasta este taina economiei mântuirii, pe care autorul lucrării „Către Diognet” o descrie, deși cu moderație, dar în culori bogate. De fapt, tratatul nu vorbește direct despre Întruparea Fiului lui Dumnezeu, adică hristologia în sensul literal al cuvântului lipsește aici. Cu toate acestea, este cu siguranță presupusă; autorul, adresându-se păgânilor, nu încearcă să dezvăluie acest aspect al doctrinei creștine, temându-se, probabil, „să arunce mărgăritare înaintea porcilor”. Ci încearcă să atragă atenția păgânilor asupra unui fel de „teodicee”, schițată în lucrare în câteva linii. În conformitate cu această „teodicee”, gândul autorului se dezvoltă în următoarea direcție: Dumnezeu este străin de orice ranchiună și alte sentimente rele, deoarece este filantrop și îndelung răbdător (VIII, 7). Dacă a

întârziat Revelația a ceea ce „pregătise de la început” (VIII, 11), nu a fost din cauza vreunei „resentimente” împotriva oamenilor care nu L-au ascultat, ci numai pentru că oamenii înșiși nu erau capabili să primească o astfel de Revelație. Când „s-a împlinit vremea”, atunci „Cuvântul care s-a arătat, a fost revelat” (έφανέρωσεν ό λόγος FAνείς) și „a vorbit cu încredere” (παρρησία λάλων) ceea ce era de neînțeles pentru necredincioși, dar pe care El l-a explicat ucenicilor; prin urmare, numai „credincioșii” (δι πιστοί) au cunoscut de la Cuvânt (Fiul) „taina Tatălui”. Fiind umilit de popor [al evreilor] și neacceptat de acel popor, Cuvântul a fost propovăduit prin Apostoli neamurilor, care au crezut în El. Prin urmare, El, care era la începutul întregii creații (o απ'αρχής), s-a arătat ca și cum ar fi fost „nou” și se naște mereu nou în inimile sfinților (XI, 2-4). Astfel, Dispensația mântuirii este înțeleasă de autorul „Către Diognet” în primul rând sub aspectul revelației divine, adică sub „aspectul teofanic”. Datorită unei astfel de revelații divine, „nivelurile ființei” eterne și temporale sunt unite.

[Acest aspect „teofanic” nu absoarbe deloc aspectul „soteriologic” al Economiei. Prin urmare, apare îndoiala cu privire la corectitudinea unor judecăți precum: apologeții secolului al II-lea consideră creștinismul mai degrabă o „religie a revelației decât o religie a răscumpărării”; pun accentul principal mai mult pe „adevăr” decât pe „har” și, prin urmare, Hristos li se apare ca Învățătorul suprem și nu ca Mântuitorul lumii. Vezi: Mozley J. K. Începuturile teologiei creștine. - Cambridge, 1931. P. 54. O astfel de prăpastie între „Revelație” și „mântuire” este absolut străină autorului „Către Diognet” și tuturor apologeților în general).

Eclesiologie.

Creștinismul și lumea. Doctrina Tradiției și a Cunoașterii („gnosis”). Întreaga Economie a mântuirii, conform autorului, este concentrată în Biserică, prin care misterele finale ale existenței sunt revelate omului. Tratatul vorbește despre aceasta astfel: „Prin Fiul, Biserica se îmbogățește (πλουτίζεται ή εκκλησία); harul, răspândindu-se, crește în sfinți, dându-le inteligență (παρέχουσα νουν), dezvăluind mistere, vestind vremurile (διαγγέλλουσα καιρούς - această expresie are cel mai probabil o conotație escatologică) și bucurându-se de credincioși. „Căci acest har este dat celor ce îl caută, celor care nu încalcă tezaurul credinței (δρκια πίστεως) și nu încalcă limitele părinților (όρια πατέρων).” Astfel, frica de lege (φόβος νόμου αδεται) este preamărită, harul profeților este recunoscut, credința Evangheliilor este confirmată, Tradiția apostolică (αποστόλων παράδοσις) este respectată și harul Bisericii se bucură” (XI, 4-6). Acest pasaj „Către Diognet” dezvăluie profundul ecleziasticism al autorului, pentru care Biserica este depozitara Adevărului Revelației Divine. Foarte caracteristic aici este accentul puternic pus pe semnificația Tradiției, arătând că viziunea autorului

asupra lumii este conștient tradițională. Acest tradiționalism se manifestă clar în următoarele cuvinte: „Nu predic lucruri ciudate (ου ξένα ομιλώ) și nu caut un paradox (ουδέ παραλόγως ζήτω), ci, fiind ucenicul Apostolilor, am devenit învățător al păgânilor (διδάσκαλος εθνών) și ceea ce mi-a fost transmis, încerc” „să comunice într-un mod demn ucenicilor Adevărului” (XI, 1). Prin urmare, învățătura despre Biserică din lucrare este inseparabilă de învățătura despre Tradiția Bisericii, iar autorul se consideră doar o „verigă de transmisie” a acestei Tradiții. Autodenumirea „didaskal” ne permite să vedem în autorul lucrării unul dintre acei învățători care, precum Sfântul Iustin, Clement al Alexandriei și alții, și-au îndeplinit cu vrednicie înalta slujire în Biserică. După cum sugerează N. Afanasyev, într-o astfel de subliniere din partea autorului asupra fidelității sale față de Tradiție, „se poate simți că există deja o anumită notă de neîncredere față de didaskali, care, aparent, sunt acuzați de inovație” (Afanasyev N. Biserica Duhului Sfânt. - Riga, 1994. - P. 136). Cu toate acestea, o astfel de presupunere este puțin probabil să aibă temeiuri serioase, deoarece lucrarea nu a fost atât de destinată „uzului intern” în Biserică, cât era adresată păgânilor, care era puțin probabil să aibă astfel de „note de neîncredere”. Prin urmare, subliniind Tradiția spune că autorul lucrării „Către Diognet” a căutat cel mai probabil să-i convingă pe păgâni de vechimea doctrinei creștine.

Mai mult, autorul încearcă să sublinieze următoarea idee: toate misterele existenței sunt revelate în Biserică, iar Ea este „receptacolul Adevărului”, deoarece Tradiția creștină nu este o „invenție pământească” (έπίγειον εύρημα); creștinii nu păzesc o „invenție muritoare” (θνητην έπίνοιαν) și nu li se încredințează „dispensarea misterelor omenești” (ανθρωπίνων οικονομίαν μυστηρίων), deoarece Dumnezeu Atotputernicul Însuși a stabilit și a întipărit în inimile lor Adevărul și Cuvântul Său Sfânt (VII, 1-2). Prin urmare, poziția creștinilor (adică a Bisericii) în lume apare ca fiind excepțională. Aici autorul oferă faimoasa sa comparație, adesea întâlnită în lucrările patrologice, care ocupă întregul capitol al șaselea al lucrării: „Ceea ce este sufletul în trup, creștinii sunt în lume. Sufletul este împrăștiat (έ'σπαρται) în toate mădularele trupului, iar creștinii sunt în toate cetățile lumii. Deși sufletul locuiește în trup, nu aparține trupului (ουκ εστί δε εκ του σώματος); iar creștinii, deși locuiesc în lume, nu sunt din lume. Sufletul invizibil este închis (φρουρείται) în trupul vizibil; creștinii, deși sunt cunoscuți [ca fiind] în lume (γινώσκονται {p. 164} μεν ό'ντες εν τω κοσμώ), totuși închinarea lor la Dumnezeu rămâne invizibilă. Carnea urăște sufletul, deși sufletul nu-l jignește - urăște sufletul, pentru că îl împiedică să se delecteze cu plăceri; iar lumea urăște” Creștinii, deși nu aduc nicio ofensă lumii, ci doar se opun plăcerilor [lumești]. Sufletul iubește trupul și mădularele lui, deși urăsc sufletul; creștinii îi iubesc și pe cei care îi urăsc. Sufletul, deși închis în trup, este însuși principiul conservator al acestui trup (συνέχει - „unește, ferește de dezintegrare, păstrează” trupul); creștinii, de asemenea, fiind închiși în lume, ca într-o închisoare (ως εν φρουρά), feresc această lume de dezintegrare. Sufletul

nemuritor locuiește într-o locuință muritoare; creștinii, de asemenea, locuind ca într-o țară străină (παροικοῦσιν), printre lucruri stricăcioase, așteaptă nestricăciunea în rai. Sufletul, îndurând foamea și setea, devine mai bun; creștinii, de asemenea, fiind persecutați, se înmulțesc în fiecare zi.

Menținut într-un spirit similar, acest capitol ne permite să clarificăm unele detalii ale stilului de concepție asupra lumii al autorului. Aici se împletesc multe motive cunoscute în filosofia antică: dualismul pitagoreo-platonic al sufletului și trupului („trupul este închisoarea sufletului”), ideea de „macro- și microcosmos” (deja cunoscută de Anaximandru, Heraclit și alți filozofi antici), conceptul de Suflet al lumii (care a devenit larg răspândit în stoicism, platonism și neoplatonism) etc. Acest fapt de „sincretism filosofic” nu provoacă prea multă surpriză, deoarece autorul se adresează unui public păgân, unde un astfel de „sincretism” era destul de popular în epoca antichității târzii. Cu toate acestea, folosind cu mare măiestrie limbajul filosofiei grecești, atât de ușor de înțeles pentru intelectualul păgân, autorul își dezvoltă gândurile într-un „context eclesiologic” complet străin percepției păgâne asupra lumii. Astfel, acest limbaj îi servește apologetului ca mijloc convenabil pentru un fel de „transformare a minții păgâne”, introdusă treptat în lumea spirituală a Evangheliei creștine. Bazându-se pe poziția Evangheliei conform căreia creștinii sunt „sarea pământului”, autorul prezintă Biserica ca fiind Sufletul lumii, care animă, leagă și unește întregul cosmos. Biserica însăși este înfățișată ca un fel de „Unitate invizibilă”, manifestându-se vizibil în oameni individuali, adică în creștini.

[Vezi observațiile despre eclesiologie ale autorului cărții „Către Diognetus” în cartea: Bardy G. La Theologie de l'Eglise de saint Clement de Rome a Saint Irenee. — Paris, 1945. — p. 15].

O astfel de „Unitate invizibilă”, conform lui V. Lossky, presupune „o pluralitate de conștiințe personale”, dar „un singur subiect al conștiinței” sau o singură „Conștiință de sine” („Selbst-bewusstsein”), care este Biserica [Lossky V. După chipul și asemănarea lui Dumnezeu. — Londra; Oxford, 1974. — p. 194]. Autorul lucrării „Către Diognetus” desemnează acest „Subiect al conștiinței” (sau „Conștiință de sine”) cu termenul „suflet”.

În conformitate cu această înțelegere a Bisericii ca „Suflet al lumii”, autorul subliniază încă o dată (în capitolul al cincilea) poziția specială a creștinilor printre ceilalți oameni: creștinii nu se deosebesc de ei nici prin țară (γτ), nici prin limbă (φωνή), nici prin îmbrăcăminte. Dar, locuind în orașele elene și barbare, ei

afișează o structură uimitoare și „paradoxală” a vieții lor (την κατάστασιν της εαυτών πολιτείας). Trăiesc în propria lor țară, dar ca străini (ως πάροικοι); participă la toate [treburile publice] ca cetățeni, dar suferă toate [insultele] ca străini (ως ξένοι); [prin urmare] fiecare țară străină este patria lor și fiecare patrie este o țară străină. Creștinii, ca toți oamenii, se căsătoresc și au copii, dar [spre deosebire de unii] nu își abandonează copiii [în mila sorții]; Ei împart o masă comună (prin τράPEζαν κοινην se înțelege, cel mai probabil, „agape”), dar nu împart un „pat comun”.

{p. 165}

[Acesta este unul dintre cele mai dificile locuri din lucrare, din punct de vedere al criticii textuale. În traducerea rusă veche: „au o masă comună, dar nu una simplă”. Noi, urmându-l pe G. Marroux, acceptăm corectura textului propusă de D. Marran - ου κοιτην. După toate probabilitățile, autorul anonim al lucrării „Către Diognet” se referă aici la una dintre acele acuzații absurde împotriva creștinilor, care erau înaintate de păgâni, care îi suspectau pe adepții religiei lui Hristos de relații sexuale promiscue la „ospățurile de dragoste”.]

Mai mult, creștinii sunt „în trup” (εν σαρκι), dar nu trăiesc „după trup” (ου κατά σάρκα ζωσιν); își petrec viața pe pământ, dar sunt „cetățeni ai cerului” (εν ούρανω πολιτεύονται). Povestind viața tristă a „cetățenilor cerului” în valea durerii, autorul mai notează: „Evreii luptă împotriva lor ca împotriva străinilor (ως αλλόφυλοι πολεμούνται), iar grecii îi persecută și ei, dar dușmanii nu pot numi motivul pentru care îi urăsc [pe creștini]”. Totuși, așa cum notează autorul într-un alt capitol, persecuția nu face decât să întărească Biserica: atunci când creștinii sunt aruncați să fie mâncați de fiare sălbatice pentru a-i forța să se lepede de Domnul, ei, în ciuda tuturor chinurilor, rămân invincibili (μη νικωμένους); și cu cât numărul creștinilor executați este mai mare, cu atât numărul lor crește (VII, 7-8). Această descriere remarcabilă a vieții creștinilor antici evidențiază viu acea etapă semnificativă din istoria pământească a Bisericii când, potrivit lui K. Skvortsev, „cele mai bune minți au început să acorde atenție creștinismului, când viața virtuoasă a creștinilor și răbdarea lor în suferință au oprit involuntar atenția dușmanilor creștinismului, forțându-i să se gândească la ce fel de religie a produs efecte atât de benefice asupra umanității”.

[Skvortsev K. Despre Epistola către Diognet // Lucrările Academiei Teologice din Kiev. - 1873. - V. 3. - P. 50.]

Întrucât Economia Mântuirii este înțeleasă în primul rând ca misterul revelației lui Dumnezeu, învățătura despre cunoaștere („gnosis”) este un fel de „acord final” al

tratatului (este prezentată în ultimul capitol, al doisprezecelea). Această învățătură din lucrare este legată de interpretarea alegorică (mai precis, spirituală) a paradisului și a copacilor din el. Trebuie menționat că o astfel de interpretare alegorică a paradisului era deja conturată în tradiția evreiască. În special, într-una dintre apocrifele Vechiului Testament - „Psalmii lui Solomon", datând aproximativ din secolul I î.Hr., se spune că „sfinții Domnului" (sau: „cei pioși ai Domnului" - des Herrin Fromme) vor trăi întotdeauna în El; paradisul Domnului și copacii Vieții sunt acești sfinți. O înțelegere similară a paradisului se găsește la Filon din Alexandria.

[Vezi: Die Apokryphen und Pseudoepigraphen des Alien Testament, Bd. 2. Obersetzt und herausgeben von E. Raubsch. - Tubinga, 1921. -S. 131.]

Firește, descrierea biblică a paradisului și a copacilor din paradis a atras atenția scriitorilor bisericești antici. Printre aceștia, îl putem remarca, de exemplu, pe Sfântul Teofil al Antiohiei, care interpretează „pomul cunoașterii" în felul următor („Către Autolic" II, 25): în sine, acest pom era frumos (bun, amabil - καλόν); nu conținea moartea, căci moartea apărea doar ca urmare a ascultării. În rodul pomului cunoașterii nu era nimic altceva decât cunoaștere (ου γαρ τι έ'τερον ην εν τω καρπω η μόνον γνωσις), iar cunoașterea este frumoasă dacă este folosită corect. Cu alte cuvinte, potrivit Sfântului Teofil, cunoașterea și înțelegerea în sine nu erau rele, ci primul om trebuia să se maturizeze intern pentru această înțelegere prin priceperea bunătății și ascultarea de voința lui Dumnezeu, pentru a o putea folosi corect. Prin urmare, împlinirea poruncii: să nu mănânce din acest pom - „trebuia atât să-l testeze, cât și să-l confirme pe om în ascultarea de voința lui Dumnezeu, care urma să devină pentru voința sa o lege veșnică, un ideal și o măsură" [Silvester (Malevansky), Arhimandrit. Experiența Teologiei Dogmatice Ortodoxe: Cu o istorie, {p. 166} a expunerii dogmelor: Vol. 3. - Kiev, 1898. - P. 376]. Astfel, Sfântul Teofil, la fel ca alți Părinți ai Bisericii din vechime, dezvăluind învățătura divin revelată dată în Sfânta Scriptură, a conturat unele trăsături ale înțelegerii creștine a problemei cunoașterii.

Autorul lucrării „Către Diognet", bazându-se pe Sfânta Scriptură și pe Tradiția Bisericii precedente, abordează și el această problemă, încercând să o înțeleagă și mai profund. El pornește de la faptul că cei care Îl iubesc cu adevărat (ορθώς - corect, corect) pe Dumnezeu devin ei înșiși, ca să spunem așa, un „rai al mângâierii" (παράδεισος τρυφής) și un „pom bogat în roade" (πάγκαρπον ξύλον), întrucât aceștia, crescând în succes spiritual, sunt împodobiți cu felurite roade [ale virtuților]. Potrivit apologetului, „în această țară" (τούτω τω χωριω — „în această țară, regiune"; această expresie se referă la „omul interior") au fost plantați [de Dumnezeu] doi pomi - pomul cunoașterii și pomul vieții (ξύλον γνώσεως και ξύλον ζωής). Întrucât au fost plantați de Dumnezeu, nu a fost niciun rău în ei; mai mult, ele trebuiau să slujească în beneficiul omului, care prin

cunoaștere putea dobândi acces la viață (διίχ γνώσεως ζωην). Cu toate acestea, neascultarea i-a distrus pe primii oameni, care „au folosit cu ușurință” (μη καθαρώς χρησάμενοι) cunoașterea și, prin urmare, s-au dezgolit prin înșelăciunea șarpelui. Probabil, „goliciunea” înseamnă aici „lipsă de cunoaștere”, care este inseparabil legată de viață. Mai mult, autorul presupune că o astfel de „cunoaștere paradisiacă”, pregătită inițial pentru om de Dumnezeu, este scopul aspirațiilor omului. Acest scop este atins doar în religia lui Hristos revelată de Dumnezeu și, prin urmare, apologetul numește doctrina bisericească „cunoaștere fermă” (γνωσις ασφάλής); Această cunoaștere este contrastată cu „cunoașterea falsă” (cf. 1 Cor. 8:1), deoarece nu poate fi dobândită „fără porunca adevărată” (άνευ αλήθειας προστάγματος), dată de Dumnezeu. Prin urmare, principalul semn al „gnozei” autentice este „atestarea prin viață” (μαρτυρουμένης υπό της ζωής); dimpotrivă, cel care nu a iubit Viața (adică pe Domnul) este inevitabil „amăgit de șarpe”. Adevăratul „gnostic” posedă cunoaștere inseparabilă de frica de Dumnezeu și „caută constant Viața”; cunoașterea sa, ca să spunem așa, „devine o cunoaștere a inimii” (ητω σοι καρδία γνωσις), adică îi pătrunde întreaga ființă; el primește în sine „Cuvântul Vieții”, adică Cuvântul lui Dumnezeu și, prin urmare, un adevărat „gnostic” aduce întotdeauna „roade bune” - faptele sale bune. În acest caz, autorul tratatului exprimă acea intuiție ortodoxă fundamentală care sugerează că „Iisus Hristos ne-a adus, în primul rând, o viață nouă și a învățat-o Apostolilor și că lucrarea Tradiției Bisericești nu este doar de a transmite învățătura, ci de a transmite din generație în generație tocmai ceea ce nu se transmite prin niciun cuvânt, prin nicio literă, ci doar prin comunicarea directă între indivizi. Învățătura teoretică nu face decât să generalizeze și să sistematizeze această învățătură despre viață” [Sergius (Stragorodsky), Arhiepiscop. Învățătura ortodoxă despre mântuire. — M., 1991. — P. 8].

Încheindu-și învățătura despre „gnoza” creștină, autorul spune: „Atunci Eva nu este coruptă (ουδέ Εύα φθείρεται), ci rămâne Fecioară... mântuirea devine clară (δείκνυται), Apostolii sunt umpluți de înțelegere (συνετίζονται), Paștele Domnului se apropie, vremurile sunt unite într-unul (καιροί συνάγονται) și Cuvântul [lui Dumnezeu], venind în armonie cu lumea (μετά κόσμου αρμόζεται), se bucură, învățându-i pe sfinți.” Această sintagmă, destul de dificil de interpretat, ar trebui cel mai probabil înțeleasă în „sens ecleziologic”: pe baza binecunoscutei tipologii a „Fecioarei Maria-Eva” (Sfânta Născătoare de Dumnezeu este „noua Evă”, așa cum Hristos este „noul Adam”), autorul gândește Biserica ca pe un „nou (găsit) Paradis”.

[Pentru mai multe detalii despre Maica Domnului ca „noua Evă”, vezi: Meyendorff J. Initiation a la theologie Byzantine: L'histoire et la doctrine. — Paris, 1975. — P. 198–201.]

În Biserică se restabilește armonia universală a existenței, în Ea se află plinătatea Adevărului și numai în Ea se găsește mântuirea. Prin urmare, în afara Bisericii nu poate exista cunoaștere adevărată {p. 167}. În acest aspect, lucrarea „Către Diognet” este o altă verigă în lanțul puternic al tradiției „gnozei” ortodoxe, care datează încă din Noul Testament.

Dacă luăm în considerare această lucrare în ansamblu, putem fi pe deplin de acord cu evaluarea dată de K. Skvortsev: „este rodul celei mai rafinate educații clasice; este opera unei minți capabile să se ridice deasupra tuturor abstracțiunilor și să contemple subiectul său în lumina și razele calde ale Adevărului Evanghelic” [Skvortsev K. Op. cit., p. 45]. La această caracterizare putem adăuga și faptul că tratatul „Către Diognet” servește drept unul dintre primele exemple ale acelei teologii bisericești-științifice care puțin mai târziu (sau practic simultan) a înflorit în școala din Alexandria. În cele din urmă, în ceea ce privește stilul, lucrarea „este o perlă a literaturii creștine antice, cu care aproape nicio altă lucrare nu se poate compara în puritate, vioiciune și putere a limbajului. «Atât conținutul mesajului, cât și modul de prezentare a gândurilor dezvăluie un autor educat, probabil de școală platonică, un creștin ortodox profund convins, cu o înțelegere spirituală elevată a religiei pe care o profesa» [Sagarda N. I. Lectures on Patrology, pp. 756–757].

MESAJ CĂTRE DIOGNET. N. V. Nikiforov [1]

[greacă: Πρὸς Ἀιόγνητον, latină: Epistula ad Diognetum], un monument al scrierilor creștine timpurii; este un răspuns la cererea păgânului de rang înalt Diognetus de a oferi clarificări cu privire la credința creștină.

În ceea ce privește conținutul și natura prezentării sale, D. p. aparține rapologilor literari din perioada creștină timpurie și este mai degrabă un mic tratat apologetic și exhortativ decât o epistolă (cuvântul „epistolă” a fost adăugat în prima ediție - vezi: Marrou.1951. P. 91-93). Numele autorului, precum și identitatea destinatarului, sunt necunoscute. D. p. nu este citat sau menționat de niciunul dintre Părinții Bisericii sau scriitorii bisericești antici.

Tradiția manuscriselor și edițiile majore

Textul lui D. p. datează de la un singur manuscris din secolele XIII-XIV, cunoscut sub numele de „Codexul de la Strasbourg” (Codex Argentoratensis, de la vechiul nume latin pentru Strasbourg - Argentoratum), în care se afla printre lucrările inscripționate cu numele Martirului Iustin Filosoful. Codexul a fost descoperit în 1436 în K-Pol de către tânărul cleric latin Thomas d'Arezzo, venit să studieze greaca în capitala bizantină, l-a găsit pe piață printre o grămadă de hârtii și l-a cumpărat pentru o sumă nesemnificativă. Mai târziu, acesta i-a dat manuscrisul

teologului dominican (mai târziu cardinal) John Stojkovic, care adunase o mare colecție de manuscrise grecești și latine, care a adus manuscrisul de la K-Pol la Basel. Mai târziu, acest manuscris, judecând după nota lăsată pe el, i-a aparținut lui I. Reuchlin (1455-1522). În anii '60-'70 ai secolului al XV-lea, se afla în abația alsaciană Marmoutier (lângă Saverne, în depresiunea actuală a Rinului de Nord, Franța). Între 1793 și 1795, manuscrisul a fost inclus în biblioteca din Strasbourg (Argentor. gr. 9); pe 24 august 1870, a pierit într-un incendiu, împreună cu alte comori ale bibliotecii, în timpul bombardamentului fortăreței alsaciene de către artileria prusacă.

La sfârșitul secolului al XVI-lea, au fost realizate trei copii după manuscris: prima, realizată de B. Haus în jurul anului 1579, se păstrează în biblioteca universitară din Tübingen (Msc. Tüb., M. b. 27); a doua, realizată de A. Estienne în 1586, se află la Leiden (Voss. gr. 40 30); a treia, realizată de I. Beurer în 1590, s-a pierdut. Copia lui Estienne a stat la baza primei ediții a manuscrisului D. p. pregătită de el (R., 1592), publicată împreună cu fragmentul „Către eleni” ca opere necunoscute ale martirului Iustin Filosoful, precum și a doua ediție a D. p., publicată de F. Zilburg în Colecția Operelor Martirei Iustina (Hdlb., 1593, retipărită de F. Morel - R., 1615, 16362, 16863), și o serie de ediții ulterioare; exemplarul pierdut al lui Beurer este cunoscut din unele lecturi din edițiile lui Estienne și Silburg. Ediții ulterioare, începând cu ediția lui Estienne, au fost realizate de: P. Maran (R., 1742; Venise, 17462, această ediție fiind reprodusă de A. Gallandi (Venise, 1765), F. Oberthur (Würtzburg, 1737) și utilizată de J. P. Minem (PG. 2. Col. 1168, 1185)); G. Olshausen (B., 1822), G. Böhl (B., 1826) și K. J. von Hefele (Tüb., 1839, 18422, retipărită de A. Grenfell - L., 1844).

O etapă importantă pentru critica textuală a lui D. p. a fost studiul Codexului de la Strasbourg: în 1842, manuscrisul a fost examinat cu atenție de E. Kunitz pentru ediția critică a Apologeților greci, editată de J. Otto, unde D. p. a fost publicat în volumul al II-lea al operelor martirului Iustin Filosoful (1843), și de E. Reuss, care în 1861 a comparat textul lui D. p. cu manuscrisul din ediția a II-a a lui Otto (1849) - rezultatele muncii sale au fost luate în considerare în ediția a III-a (1879). Simultan cu edițiile lui Otto, K. von Bunsen a publicat o altă ediție a lui D. p., pregătită cu ajutorul lui K. Lachmann (L., 1854). În edițiile lui F. Funk (Tüb., 1878, 19012), bazate pe edițiile a 3-a și a 4-a ale lucrării Hefele (1847, 1855), s-a luat în considerare exemplarul din House, descoperit de K. Neumann.

Cea mai bună ediție științifică a textului lui D. p. de până acum a fost realizată de A. I. Marru (R., 1951, 19652), conform calculelor căruia ediția sa a fost a 67-a (într-o serie de publicații complete și parțiale).

Întâlniri

Absența menționării monumentului D. p. de către autori antici (precum Eusebiu de Cezareea, Fericitul Ieronim de Stridon, Sfântul Fotie, Patriarhul Poloniei) a servit drept motiv pentru ca unii cercetători să pună la îndoială originea sa creștină timpurie. Cu toate acestea, gânduri și expresii individuale despre monument se regăsesc în multe lucrări creștine timpurii (în operele sfinților martiri Irineu de Lyon, Atenagora de Atena, Clement din Alexandria, Tertulian, Arnobiu cel Bătrân etc.). În plus, o serie de elemente (polemici antievreiești, nemenționarea numelui lui Hristos, stil, trăsături teologice) indică faptul că D. p. aparține literaturii apologeților creștini timpurii. Majoritatea cercetătorilor datează scrierea D. p. până în secolul al II-lea, deși au fost emise ipoteze atât despre o origine anterioară (secolul I - L. S. Tijmon), cât și despre una ulterioară a monumentului (perioada post-constantiniană (secolele IV-V) - F. Overbeck, Renașterea (secolul al XVI-lea) - J. Donaldson; pentru un rezumat detaliat al ipotezelor, vezi: Marrou.1951. P. 242-243). Potrivit lui Marrou, D. p. a fost scris între 120 și 310, cel mai probabil în jurul anului 200, la Alexandria (Ibid. P. 244-265; cf.: Idem.19652. P. 294). Chestiunea datării D. p. rămâne controversată (Baumeister.1988).

Identitatea autorului și a destinatarului

Autoria D. p., atribuită Martirului Iustin Filosoful pe baza unei mărturii manuscrise din prima ediție și din mai multe ediții ulterioare, a fost pusă la îndoială pentru prima dată de Tillemont (Tillemont. Mémoires. Vol. 2. P. 372), care a subliniat o diferență stilistică semnificativă între D. p. și operele Martirului Iustin. Printre presupușii autori ai monumentului s-au numărat Apollos, un apologet din anii '70, sfințitul martir Clement al Romei, apologeții Codratus și Aristides, Sfântul Meliton al Sardesului, sfințitul martir Hipolit al Romei, Panthenus, sfințitul martir Metodie al Patarei, Marcion și adept al său Apelles, istoricul bizantin Nichifor Calist al Xantopoulos și chiar Estienne. Ipoteza că ar fi aparținut lui Codratus, care la începutul secolului al II-lea i-a adresat o scuză împăratului Hadrian, a fost susținută de P. Andriessen pe baza faptului că un fragment din apologia lui Quadratus despre miracolele vindecării și învierii săvârșite de Hristos, citat de Eusebiu (Euseb. Hist. eccl. IV 3), se încadrează bine în lacuna din Diogn. 7. 8 (Andriessen.1946). Atenția deosebită a cercetătorilor a fost atrasă de apropierea primelor 10 capitole ale Diogn. p., atât în expresii individuale, cât și în conținut, de apologia lui Aristide, ceea ce a permis unor cercetători să lege autorul Diogn. p. de numele acestui filosof și apologet atenian (A. Dulce, G. Keene, H. Kruger).

Au existat diverse opinii cu privire la identitatea destinatarului lui D. p. Astfel, Andriessen oferă o serie de citate din D. p., care i-au permis să-l identifice pe Diognetus cu împăratul Hadrian (Andriessen. The Authorship. 1947). Marrou a lansat ipoteza că destinatarul lui D. p. ar fi putut fi procuratorul Egiptului Claudius

Diognetus, un contemporan al Pantenei (Marrou. 1951. P. 266-268). Cu toate acestea, este posibil ca numele Diognetus să ascundă un caracter literar.

Problema autenticității capitolelor 11 și 12

În manuscrisul original, textul de sub titlul „Către Diognet” era împărțit în 3 fragmente prin 2 lacune, marcate pe margini de către copist. Dintre acestea, prima se află la sfârșitul capitolului 7 (Estienne, care a împărțit textul în capitole, nu a ținut cont de această lacună); în textul care urmează (capitolele 7-10), temele ridicate în capitolele anterioare sunt dezvăluite destul de pe deplin. Cu toate acestea, textul plasat după a doua lacună (capitolele 11-12), care încheie Diognet, diferă semnificativ de cel precedent: se adresează nu numai lui Diognet, ci tuturor „celor care devin ucenici ai adevărului” (Diognet 11), și se presupune că destinatarii sunt familiarizați cu Sfânta Scriptură și doctrina creștină. Autorul din capitolele 11-12 acționează ca un „învățător al păgânilor” și un „ucenic al apostolilor”. Din punct de vedere al conținutului, acest fragment are o orientare evident anti-gnostică.

Estienne a indicat deja în ediția sa că aceste capitole reprezintă o parte a unei alte lucrări, adăugată accidental la D. p., care în realitate se încheia cu capitolul 10. Ulterior, s-au făcut în mod repetat presupuneri că capitolele 11-12 constituie o adăugare ulterioară și sunt un fragment dintr-o omilie necunoscută către catehumeni. Au fost emise diverse ipoteze cu privire la autorul acestui fragment. La mijlocul secolului al XIX-lea, Bunsen a sugerat că fragmentul reprezintă concluzia pierdută a tratatului anti-gnostic al sfântului martir Ipolit al Romei, „Refutarea tuturor ereziilor” („Philosophumena”). Presupunerea a fost susținută de I. Draeseke, A. di Pauli, R. H. Connolly. G. N. Bonwech a adunat o cantitate semnificativă de dovezi din locuri paralele din operele sfinților martiri Ipolit, confirmând că capitolele 11-12 au fost preluate dintr-o lucrare pierdută a acestui autor, cu care A. von Harnack a fost de acord. Cu toate acestea, o serie de cercetători s-au opus unor astfel de ipoteze, afirmând fie integritatea D. p. împreună cu capitolele 11-12 (Keene, M. Rizzi), fie originea alexandrina a acestui fragment (J. B. Lightfoot, B. F. Westcott). L. Barnard considera că ambele părți ale D. p. sunt 2 texte diferite ale aceluiași autor (Barnard. 1965. S. 137); argumentul său a fost susținut de J. Thierry (Thierry.1966). R. Grant împărtășea opinia lui K. Bonner conform căreia paternitatea capitolelor 11-12 datează de la Sfântul Meliton din Sardes (ABD. T. 2. P. 201), S. Nielsen vedea și el originile lor din Asia Mică, dar îl considera pe sfântul mucenic Policarp din Smirna ca posibil autor (Nielsen.1970. P. 90).

Conţinut

Cartea Faptele Apostolilor poate fi împărțită în patru blocuri tematice: capitolele 1-4 sunt o apologie a păgânismului și iudaismului; capitolele 5 și 6 explică locul și rolul creștinilor în lume; o revelație pozitivă a doctrinei creștine este conținută în capitolele 7-10; capitolele finale 11-12 sunt exhortative.

Răspunsurile la întrebările lui Diognet, care dorea să afle despre cultul (θεοσέβεια) creștinilor (despre Dumnezeul în care cred, despre riturile lor religioase, despre disprețul lor față de lume și moarte, despre respingerea „zeilor" eleni și a superstiției iudaice (δεισιδαιμονία), precum și despre dragostea pe care o au unii față de alții), sunt precedate de un apel de a se curăța de toate gândurile care domină mintea și de a deveni „un om nou, ca și cum ar fi fost renăscut" (ὥσπερ ἐξ ἀρχῆς καινὸς ἄνθρωπος), capabil să perceapă „învățătura nouă". Astfel, de la bun început este subliniată necesitatea conformismului intern, a transformării, fără de care perceperea adevărurilor creștine este imposibilă (cf. Theoph. Antioh. Ad Autol. I 2).

Atitudinea față de păgânism și iudaism

În religia păgână, autorul lui D. p. vede doar idolatrie grosolană, ridiculizează venerarea produselor fără suflet din „materie perisabilă" ca zei, ceea ce nu numai că contrazice bunul simț, ci este și mai mult o expresie a disprețului și a insultei decât a venerației (Diogn. 2). În mod similar, în filosofia păgână, potrivit apologetului, nu există decât „ziceri goale și absurde", „minciuni și seducția înșelătorilor" (Ibid. 8). O astfel de poziție puternic negativă în raport cu iubirea „exterioară" de înțelepciune este apropiată de poziția lui Tațian și Hermias.

În ciuda faptului că evreii se abțin de la idolatrie și cred într-un singur Dumnezeu, recunoscându-L ca „Domnul tuturor", latura rituală a religiei lor, conform autorului D. p., este apropiată de păgânism: dacă grecii aduc omagiu unor idoli insensibili, incapabili să-i accepte, atunci evreii, făcând sacrificii, vărsând sânge de animale, aducând ofrande arse, cred că Dumnezeu, care a creat totul, are nevoie de acestea (Ibid. 3). Ritualismul zadarnic, exprimat în reguli meschine privind mâncarea, „superstiția despre Sabat" (περ τὰ σάββατα δεισιδαιμονίαν), „lauda cu circumcizia" și alte semne de „nebunie" și nu de „evlavie" (Ibid. 4), echivalează practic iudaismul și păgânismul în mintea autorului. Prin urmare, conchide autorul D. p., creștinii fac ceea ce trebuie îndepărtându-se atât de superstiția și înșelăciunea păgână, cât și de grija și aroganța deșartă a evreilor (Ibid.).

Creștinismul și lumea

Taina cultului creștin nu poate fi explicată de oameni (Ibid.), întrucât creștinilor nu li s-a dat vreo „invenție pământească", nu păstrează ficțiunea vreunui muritor, nu li s-a încredințat „dezlegarea secretelor omenești" (ἀνθρωπίνων οἰκονομίαν

μυστηρίων), ci Însuși Dumnezeul nevăzut, Atotputernicul și Creatorul a toate, a confirmat și a întipărit în inimile lor Adevărul ceresc și Cuvântul Său sfânt și de neînțeles (Ibid. 7). De aici rezultă poziția excepțională a creștinilor în lume, a cărei descriere, susținută în comparații sublime, poetice, reprezintă o capodoperă a apologeticii creștine timpurii (Ibid. 5-6). Creștinii nu sunt diferiți de restul. oameni nici după țară (Ὑῇ), nici după limbă (φωνῇ), nici după îmbrăcăminte, însă, trăind în orașe elene și barbare, aceștia arată „o aranjare paradoxală a vieții lor” (παράδοξον ἐνδείκνυνται τὴν κατάστασιν τῆς αυτῶν πολιτείας): „Trăiesc în țara lor, dar ca străini (ὡς πάροικοι); participă la toate ca cetățeni, dar suferă totul ca străini; orice țară străină este patria lor și orice patrie este o țară străină... Ei rămân în trup, dar nu trăiesc după trup. Sunt pe pământ, dar locuiesc în cer (ἐν οὐρανῷ πολιτεύονται - adică sunt „cetățeni ai cerului” - M. N.). Ei ascultă de legi stabilite, dar viața lor depășește legile. Iubesc pe toată lumea, dar sunt persecutați de toată lumea. Sunt necunoscuți, dar condamnați; sunt „uciși, dar înviați. Devin săraci și totuși îmbogățesc pe mulți; le lipsește totul și totuși sunt din belșug în toate.” Evreii și grecii nu sunt capabili să înțeleagă o prezență atât de „dincolo de lume” a creștinilor pe pământ - urând creștinii, nu pot explica motivele vrăjmășiei lor (Ibid. 5).

Bazându-se pe poziția Evangheliei conform căreia creștinii sunt „sarea pământului” și „lumina lumii” (Matei 5:13, 14) și străduindu-se să aducă idealul Predicii de pe Munte a Mântuitorului mai aproape de conștiința unui grec educat, autorul D. p. recurge la opoziția dintre suflet și trup ca principii ostile, răspândită în filosofia antică, precum și la conceptul de Suflet al lumii, cu care îi aseamănă pe creștini: „...ceea ce este sufletul în trup, sunt creștinii în lume”. „Sufletul este împrăștiat (ἔσπαρται) în toate mădularele trupului, iar creștinii sunt împrăștiați prin orașele lumii. Sufletul locuiește în trup, dar nu este din trup; iar creștinii, deși locuiesc în lume, nu sunt din lume. Sufletul invizibil este ținut în închisoarea (φρουρεῖται) trupului vizibil, astfel încât creștinii, fiind în lume, sunt cunoscuți, dar închinarea lor la Dumnezeu rămâne invizibilă. Carnea urăște sufletul, pentru că sufletul îl împiedică să se delecteze cu plăceri. „Lumea îi urăște și pe creștini, de la care nu suferă nicio ofensă, pentru că se înarmează împotriva plăcerilor ei. Sufletul iubește carnea și mădularele [trupului] care îl urăsc; așadar creștinii îi iubesc pe cei care îi urăsc. Sufletul, deși închis în trup, el însuși conține (συνέχει) trupul; așadar creștinii sunt închiși în lume, ca într-o închisoare, dar ei înșiși conțin lumea. Sufletul nemuritor locuiește într-o locuință muritoare; „Deci creștinii trăiesc ca niște străini (παροικοῦσιν) în lumea stricăcioasă, așteaptă nestricăciunea în ceruri” (Dioghin. 6).

Doctrină

Conținutul teologic al Divinității acoperă tema principală a economiei mântuirii, înțeleasă în primul rând sub aspectul revelației divine. Dumnezeu a iubit oamenii,

a creat lumea pentru ei, le-a subordonat tot ce este pământesc, le-a dăruit rațiune (λόΥος) și inteligență (νοῦς), doar că El i-a creat pe oameni după chipul Său și le-a îndreptat privirea spre cer (Ibid. 10). Fiind invariabil bun, singurul bun, blând, adevărat, Dumnezeu Tatăl, Stăpânul și Creatorul a toate, în bunătatea și blândețea Sa, L-a trimis în lume pe singurul Său Fiu, prin Care A adus universul la ființă și Căruia totul îi este subordonat. Fiul lui Dumnezeu este trimis în lume, pe de o parte, ca Rege și Dumnezeu, pe de altă parte - ca Om pentru oameni, pentru mântuire și îndemnare, dar nu pentru constrângere (autorul D. p. nu folosește numele Iisus și Hristos, numindu-L uneori pe Fiu, ca mulți apologeți, Pruncul - Παῖς). Înainte de venirea Lui nu exista o cunoaștere autentică a lui Dumnezeu: nimeni dintre oameni nu L-a văzut sau nu L-a cunoscut pe Dumnezeu până când El Însuși nu S-a revelat și S-a revelat „prin credință”, numai prin intermediul căreia este posibil „să-L vezi pe Dumnezeu” (Θεὸν ἰδεῖν - Ibid. 8).

La întrebarea de ce Împărăția lui Dumnezeu a apărut atât de târziu pe pământ, autorul răspunde că a fost necesar să-i aducă pe oameni la conștientizarea imposibilității de a obține mântuirea prin propriile eforturi. Dumnezeu Tatăl Și-a păstrat marele și inefabilul plan (ἔννοια), sau „sfatul cel mai înțelept” (τὴν σοφὴν βουλήν), despre mântuirea oamenilor, în mare secret, comunicându-l doar Fiului (Ibid. 8). Când „măsura nedreptății noastre s-a împlinit” și „neputința firii noastre de a dobândi Viața a fost descoperită”, Tatăl Și-a revelat planul oamenilor și le-a permis să devină „părtași la binele Său” (Ibidem). În iubirea Sa nemărginită pentru omenire, Dumnezeu Tatăl Și-a revelat bunătatea și puterea, „a luat asupra Sa păcatele noastre”, „L-a dat pe Fiul Său ca răscumpărare pentru noi: Sfânt pentru cei fără de lege, Nevinovat pentru cei răi, Drept pentru cei nedrepți, Nestricăcios pentru cei stricăcioși, Nemuritor pentru cei muritori” (Ibid. 9). Numai în Fiul lui Dumnezeu este posibilă îndreptățirea celor fără de lege și a celor răi, numai dreptatea Lui acoperă păcatele.

În capitolele 11-12, autorul atinge temele Tradiției Bisericii (παράδοσις) și cunoașterii adevărate (Υνῶσις), care sunt atât de relevante în epoca luptei Bisericii cu „gnoza numită fals”. El subliniază că transmite învățătura primită de la apostoli. Cuvântul original s-a arătat lumii pentru ca păgânii să creadă în El. Prin Cuvânt, credincioșii au ajuns să cunoască misterul Tatălui, iar Însuși Cuvântul veșnic este acum cunoscut „ca Fiul, prin Care Biserica se îmbogățește și harul sporește”; astfel, „tradiția apostolică se păstrează și harul Bisericii se bucură” (Ibid. 11). Numai în Biserică este posibilă cunoașterea autentică a revelației Cuvântului, iar cunoașterea este inseparabilă de dragostea pentru Cuvânt. Cel care rămâne în o astfel de dragoste este un pom roditor în paradisul restaurat. Apologetul indică cea mai strânsă unitate dintre cunoaștere și viață: „...nu există viață fără cunoaștere, nici cunoaștere fermă fără viață adevărată” (Ibid. 12), prin urmare nu este o coincidență că pomul cunoașterii și pomul vieții au fost plantați

unul lângă altul în paradis - oricine crede că știe ceva fără cunoaștere adevărată, atestată de viață, nu a știut nimic (Ibid.).

Editura: CPGS, N 1112; *Iustini Philosophi et Martyris* Epistula ad Diodnetum et Oratio ad Graecos / Ed. H. Stephanus. P., 1592 [ed. princeps]; *Iustini Philosophi et Martyris* Opera / Ed. F. Sylburg. Hdlb., 1593 [ed. a II-a]; Corpus apologetarum christianorum saeculi secundi / Ed. JC Th. von Otto. Vol. 3: (*Iustini Philosophi et Martyris* Opera). T. 2. Ienae, 1843, 18492, 18793; Epistula ad Diognetum, Iustini philosophi et martyris nomen prae se ferens / Ed. JC Th. von Otto. Lpz., 18522; Patron Apostolicorum Opera / Ed. O. de Gebhardt, A. Harnack, Th. Zahn. Lipsiae, 18783. Fasc. 1. Pt. 2. P. 154-164; Patres Apostolici/Ed. FX Funk. Tüb., 19012. Voi. 1. P. 390-413; Părinţii Apostolici/Ed. J. B. Lightfoot, J. R. Harmer. NY, 1907. P. 490-500. Grand Rapids (Mich.), 1970r; Lettera a Diogneto / Testo, trad., not. E. Buonauti. R., 1921; Der Brief an Diognetos / Hrsg. J. Geffcken. Hdlb., 1928; Epistola către Diognet / Ed. E. H. Blackeney. L., 1943; Epistola către Diognet / Text, introd., trad., nu. H. G. Meecham. Manchester, 1949; *Marrou H.-I., ed.* A Diognète. P., 1951. (SC; 33); 19652. (SC; 33 bis.), 2005r; BEPS. 1955. T. 2. Σ. 247-257; Părinții Apostolici / Ed. K. Lake. L.; Camb. (Mass.), 1965. Vol. 2. P. 359-378. Traducere rusă: Epistola către Diognet, în care autorul, pe ruinele idolatriei și ale credinței iudaice, pune cele mai solide temelii ale evlaviei creștine / Trad. din franceză: A. Shafranov. Sankt Petersburg, 1783; Scrisoare (a unui om necunoscut din timpurile apostolice) către Diognet // ХЧ. 1825. Partea 20. Pp. 143-162; Epistola către Diognet / Trad.: P. A. Preobrajenski // Monumente ale literaturii creștine antice în traducere rusă. M., 1863. V. 4 (retipărire: Operele Sfântului Iustin Filosoful și Martirul. M., 18922. Pp. 371-384; 1995r; Simbol. 1983. Nr. 1. Pp. 131-148; Părinții Bisericii timpurii: Antologie. Bruxelles, 1964. Pp. 244-255; 1978. Pp. 505-604; 1988. Pp. 593-604); Imagine a vieții adevăraților creștini: (Din Epistola către Diognet, cap. 5-8) // Părinții Bisericii Evanghelice din Voronej. Ap. 1866. Nr. 6. Pp. 131-135; Epistol către Diognet / Trad.: A. S. Desnitsky // Hristosul timpuriu. Apologeții secolelor II-IV. Moscova, 2000. P. 122-132.

Concordanțe: *Urbán CA* Concordantia in Patres Apostolicos. Hildesheim, 1993. Par. 1: Concordantia in Epistulam ad Diognetum.

Lit.: *Kayser A. La Lettre à Diognet // Revue de théologie et de philosophie chrétienne. Strasbourg , 1856. Vol. 13. P. 266 sq.; Donaldson D. O istorie critică*

a literaturii și doctrinei creștine. L., 1866. Vol. 3; Overbeck F. Despre scrisoarea pseudo-justinistă a lui Diognet. Basel, 1872 (retipărită cu add.: idem. Studii de istorie a Bisericii Vechi. Schloss Chemnitz, 1875. S. 1-92); Smirnov I., preot. Epistola către Diognet și scriitorul necunoscut al acesteia // Ibid. Eseuri despre istoria iluminismului spiritual în Biserica creștină antică din secolele II-IX // CHOLDP. 1872. Carte. 7. pp. 471-474; *Skvortsev K. Despre mesajul către Diognet // TKDA. 1873. Nr. 8. P. 45-68; Doulcet H. L'apologie d'Aristide et l'Épître à Diognète // Revue des questions historiques. 1880. Vol. 28. P. 601-612; Dräseke J. Der Brief an Diognetos. Lpz., 1881; Kihn H. Der Ursprung des Briefes an Diognet. Freiburg i. Br., 1882; Bonwetsch N. Der Author der Schluskapitel des Briefes an Diognet // NGWG. Phil.-Hist. Clasă. 1902. S. 621-634; Krestnikov I. Relația apologiei lui Aristides cu epistola către Diognetus și ipoteza atribuirii acestei epistole lui Aristides // El este același. Apologetul creștin din secolul al II-lea, filozoful atenian Aristides și lucrările sale recent descoperite: O experiență de cercetare istorico-critică. Kaz., 1904. S. 169-197; Radford L., ed. Epistola către Diognet. L., 1908; Pacaud A. Un precedent pentru o veritabilă metodă de imanență: Autorul «Épître à Diognète» // Revue pratique d'apologétique. P., 1916/1917. Vol. 23. P. 279-286; Fermi M. L'apologia di Aristide e la lettera a Diogneto // Ricerche Religiose. R., 1925. Voi. 1. P. 541-545; Molland E. Die literatur- und dogmengeschichtliche Stellung des Diognetbriefes // ZNW. 1934. Bd. 33. S. 289-312; Connolly RH Data și autoritatea epistolei către Diognetus // JThSt. 1935. Vol. 36. P. 347-353; idem. Ad Diognetum XI-XII // Ibid. 1936. Vol. 37. P. 2-15; Blakeney EH* O notă despre epistola către Diognetus, X 1 // JThSt. 1941. Vol. 42. P. 193-194; *Ogara F. Aristidis et epistolae ad Diognetum cum Theophilo Antiocheno cognatio // Gregorianum. 1944. Vol. 25. P. 74-102; Andriessen P. L'Apologie de Quadratus conservée sous le titre d'Épître à Diognète // RTAM. 1946. Vol. 13. P. 5-39, 125-149, 237-260; idem. L'Épilogue de l'Épître à Diognète": Son authenticité et son interpretation // Ibid. 1947. Vol. 14. P. 121-156; idem. Autoritatea „Epistula ad Diognetum" // VChr. 1947. Vol. 1. P. 129-136; La Vespa C.* La lettera a Diogneto. Catania, 1947. (Raccolta di Studi di Letteratura Cristiana Antica; 7); *Nautin P.* Les chapitres XI-XII de l'écrit à Diognète // *Idem. Le Dossier d'Hippolyte et de Méliton dans les Florilèges dogmatiques et chez les Historiens modernes. P., 1953. P. 124-126. (Patristica; 1); idem. La final de l'écrit à Diognète et quelques autres pasaje // Idem. Lettres et Écrivains chrétiens des IIe et IIIe siècles. P., 1961. P. 167-175. (Patristica; 2); Quasten. Patrologie. T. 1. P. 248-253; O'Neill JG Epistola către Diognetus // Irish Ecclesiastical Record. Ser. 5. 1956. N 85. P. 92-106; Billet B. Les lacunes de l'"À Diognete": Essai de solution // RSR. 1957. Vol. 45. P. 409-418; Lazzati G. Ad Diognetum VI 10: Proibizione del suicidio? //StPatr. 1961. Vol. 4. Pt. 2. P. 291-297. (TU; 79); Tibiletti G. Aspetti polemici dell' ad Diognetum // Atti d. Accademia delle Scienze di Torino. 1961/1962. Vol. 96. P. 343-388; idem. Terminologia gnostica e cristiana in „ad Diognetum" VII 1 // Ibid.*

1962/1963. Vol. 97. P. 105-119; idem. Osservationi lessicali sull' ad Diognetum // Ibid. p. 210-248; idem. Sulla fonte di un noto modico dell' ad Diognetum // Giornale Italiano di Filologia. 1963. Vol. 16. P. 262-267; Bauer JB An Diognet VI // VChr. 1963. Vol. 17. P. 207-210; Barnard L. Epistola către Diognetus: Două unități dintr-un singur autor? // ZNW. 1965. Bd. 56. S. 130-137; Pétrement S. Valentin est-il l'auteur de l'Épître à Diognète? // RHPhR. 1966. Vol. 46. P. 34-62; Thierry *J.J.* Logosul ca Învățător în Ad Diognetum XI 1 // VChr. 1966. Vol. 20. P. 146-149; *Alfonsi L. Sull'"A Diogneto" // VetChr. 1967. Vol. 4. P. 65-72; Schwartz J. L'"Épître à Diognète" // RHPhR. 1968. Vol. 48. P. 46-53; Lienhard JT Hristologia epistolei către Diognet // VChr. 1970. Vol. 24. P. 280-289; Nielsen C.* Epistola către Diognetus: data și relația cu Marcion // AnglTR. 1970. Vol. 52. N 2. P. 77-91; *Riggi C. Testimonianza missionaria dell' avvento di Cristo: Rileggendo l'Ep. a Diogneto, cod. F // Salesianum. Torino, 1972. T. 34. P. 419-488; Messana V. Il "τόπος" dell'ironia platonica în „Ad Diognetum" 1-4 // Augustinianum. R., 1974. Voi. 14. P. 489-495; Brandle R. Die Ethik der "Schrift an Diognet": Eine Wiederaufnahme Paulinischer und Johanneischer Theologie am Ausgang des 2 Jh. Zürich, 1975. (ATANT; 64); Dirkzwager A. Eine bekannte crux in Ad Diognetum 2, 3 // L'Antiquité Classique. Louvain, 1979. Vol. 48. P. 647-655; Wengst K. Paulinismus und Gnosis in der Schrift an Diognet // ZKG. 1979. Bd. 90. S. 41-62; Stander HF O analiză stilistică a capitolului 4 din Epistola către Diognetus // AClass. 1984. Vol. 27. P. 130-132; Poirier P.-H. Éléments de polémique anti-juive în l'"Ad Diognetum" // VChr. 1986. Vol. 40. P. 218-225; idem.* Les chrétiens et la garde du monde: À propos d' "Ad Diognetum" VI // Les apologistes chrétiens et la culture grecque. P., 1998. P. 177-186; *Baumeister Th. Zur Datierung der Schrift an Diognet // VChr. 1988. Vol. 42. P. 105-111; Blanchetière F. Au cœur de la cité: Le chrétien philosophe selon l'"À Diognète" 5-6 // RSR. 1989. Vol. 63. P. 183-194; Le Roux LV Enkele voorbeelde van τὸ πρέπον (paslikheid) în „Ad Diognetum" 2 // AClass. 1989. Vol. 32. P. 103-107; idem. 'n Stilistiese analize van die Ad Diognetum. Bloemfontein, 1993; Rizzi M. Per un approccio metodologico nuovo alla questione dell'autenticità dei capp. 11-12 dell' „Ad Diognetum" // Orfeu. Catania, 1988. Vol. 9. P. 198-218; idem. La questione dell' unità dell' "Ad Diognetum". Mil., 1989. (Studia Patristica Mediolanensia; 16); Sidorov A. I. Lucrare anonimă „Către Diognetus" // Ibid. Curs de patologie. Moscova, 1996. Pp. 266-280; Desnitsky A. S. Originalitatea „Epistolului către Diognetus" și locul său în apologetica timpurie // Apologeții creștini timpurii din secolele II-IV. Moscova, 2000. Pp. 118-121; Lona HE Zur Struktur von Diog 5-6 // VChr. 2000. Vol. 54. Pp. 32-43; idem. Povestea „Ad Diognetum" // A Gott für die Men: FS O. Wahl / Hrsg. L. Bily. Münch., 2002. S. 131-142. (Benediktbeurer Stud.; 9); Sagarda N. I. Prelegeri de Patrologie: Secolele I-IV / Ed.: Diacon A. Glushchenko, A. G. Dunaev. Moscova, 2004. S. 332-338; Heintz M. «Μιμητής Θεοῦ» în Epistola către Diognet // JECS. 2004. Vol. 12. P. 107-119; Dealul Ch.*

E. Din învăţătura pierdută a lui Policarp: identificarea presbiterului apostolic al lui Irineu şi a autorului lui Ad Diognetum. Tüb., 2006. (WUNT; 186).

1. Traducere realizată de preotul P. Preobrajenski. Publicată pentru prima dată în: Operele Sfântului Iustin Filosoful și Martirul. Partea a II-a. Moscova: Tipografia Universității, 1891, printre lucrările dubioase și falsificate ale Sfântului Iustin.

2. Adică unul care este sfințit prin rugăciuni și mulțumiri aduse lui Dumnezeu (Otto). Maran și Hefele în loc de: ου κοινην (nu simplu) se citește ου κοιτην (și nu un pat obișnuit)

3. Există o omisiune evidentă aici, un comentariu făcut de un copist antic. Se poate ghici că pasajul omis este despre cum speranța celei de-a doua veniri a lui Hristos le dă creștinilor puterea de a îndura cu curaj persecuția și execuția.

4. Aici, copistul observă, de asemenea, că manuscrisul conține o lacună. Se presupune că următoarele două capitole nu sunt o continuare a mesajului și au fost adăugate manuscriselor pentru semnificație.

1. Extras din cartea: Apologeții creștini timpurii din secolele II-IV. Traduceri și cercetări. Sursa: http://predanie.ru/lib/book/80220/

330. Cf. Efeseni 2:15.

331. Aici și mai departe - cf.: Isaia 44:9-20; Ieremia 10:3-5. Argumente similare împotriva idolatriei sunt prezentate în Epistola lui Ieremia.

332. Textul acestei propoziții este evident oarecum corupt. Există dezacorduri cu privire la anumite cuvinte, dar sensul său principal este destul de clar.

333. Grecii păgâni sacrificau cel mai adesea zeilor sângele și grăsimea („auk”) animalelor; prin urmare, în literatura antică, aceste două cuvinte servesc adesea drept metaforă pentru sacrificiu.

334. Un loc corupt, unde există și multe interpretări, dar sensul este în general clar.

335. Psalmul 145:6.

336. În Vechiul Testament, jertfele erau prescrise direct de Dumnezeu, în primul rând ca mijloc de restabilire și menținere a relației dintre Dumnezeu și om, care fusese ruptă de păcat (cf. Geneza 4:3-5). Creștinismul a respins jertfele nu pentru că ar fi fost lipsite de sens de la bun început, ci pentru că jertfa ispășitoare

a lui Hristos a îndeplinit o dată pentru totdeauna ceea ce s-a realizat doar parțial și temporar în jertfele Vechiului Testament. Se pare că autorul nu se ceartă atât cu legea Vechiului Testament, cât cu o astfel de înțelegere a acesteia, în care latura externă a riturilor le ascunde sensul intern, iar ele însele devin, ca să spunem așa, împlinirea anumitor îndatoriri în raport cu Dumnezeu. Și profeții Vechiului Testament au vorbit despre acest lucru - de exemplu, Isaia 1:10-18. Din păcate, nu numai evreii, ci și creștinii au cedat și continuă să cedeze ispitei de a vedea în viața spirituală doar o „sărbătoare obligatorie a cultului".

337. Restricțiile alimentare la care respectă evreii se bazează tocmai pe lege - Deut 14:3-21 etc. Noul Testament a proclamat primatul purității interne asupra purității rituale și a deschis o libertate care nu mai fusese văzută până atunci. Este caracteristic faptul că în viziunea pe care a avut-o Petru (Faptele Apostolilor 10:9-16), acest lucru a fost arătat tocmai prin exemplul animalelor „necurate".

338. Porunca a patra (Exod 20:8) impune respectarea Sabatului. În iudaism, această poruncă generală de a „ține ziua Sabatului strălucitoare" s-a transformat într-un sistem de reguli care a ajuns la punctul absurdității. Desigur, acestea nu interziceau în mod direct „a face vreun bine", dar în practică acesta era adesea cazul. Dezacordurile cu privire la Sabat sunt una dintre principalele contradicții dintre Iisus Hristos și conducătorii iudaismului, așa cum este indicat în Evanghelie.

339. În Cartea Genezei (Gen 17, 11-14, 23-27), circumcizia este într-adevăr numită „semnul Legământului", dar ironia autorului nu este îndreptată împotriva circumciziei ca atare, ci împotriva celor care considerau că apartenența lor, prin circumcizie, la poporul ales este autosuficientă – și în aceasta el face ecou profeților Vechiului Testament (de exemplu, Ier 4, 4; 6, 10; 9, 23-26) și autorilor Noului Testament (de exemplu, Romani 4, 9-13).

340. Calendarul religios evreiesc este determinat de Vechiul Testament (de exemplu, Deut 16:1-17) și este direct legat de calendarul religios creștin. În focul controversei, autorul respinge orice posibilitate ca un credincios să facă distincția între zilele triste și cele vesele. Se pare că Pavel, în Epistola sa către Romani (Romani 14:5-6), îndeamnă la moderație atât susținătorii acestui punct de vedere extrem, cât și adversarii acestora, legând chestiunea calendarului de chestiunea restricțiilor alimentare.

341. Cf. Gal 1,12.

342. Cf.: Evrei 11:13. În societatea antică, cetățenia unui anumit oraș impunea obligații speciale proprietarului său și îi deschidea largi oportunități.

343. Literal, „au o masă comună, dar nu un pat” - același cuvânt koivt|v este folosit de două ori. Traducerea se bazează pe conjectura Kokqv („au o masă comună, dar nu un pat”) - adversarii creștinilor îi acuzau adesea că comit orgii nestăpânite. Vorbind despre o masă comună, autorul face aluzie clară la Euharistie, pe care primii apologeți o descriau de obicei în termenii cei mai generali, văzând în ea un mister ce nu ar trebui dezvăluit pe deplin „celor din afară”.

344. 2 Corinteni 10:3; Romani 8:12.

345. Filipeni 3:20.

346. Cf. Petru 2:13; Romani 13:1; Tit 3:1.

347. Cf. antiteze similare din 1 Corinteni 4:10-13 și 2 Corinteni 6:9-10.

348. Aici și mai departe, autorul prezintă o antinomie care a fost foarte importantă pentru Biserica primară: creștinismul este opus lumii și, în același timp, necesar acesteia; datoria creștinilor este să mântuiască lumea, rămânând în același timp „în lume, dar nu din lume”.

349. Vezi Ioan 17:11–16.

350. Cf. Galateni 5:17.

351. Comparați: Ioan 15:18-19; 1 Ioan 3:13.

352. Compară cu: Matei 5:44; Luca 6:27.

353. Aici ideea creștină (2 Petru 1:13; 1 Corinteni 15:20) este îmbrăcată într-o formă apropiată de filosofia platonică - cf.: Fedru 82b.

354. Această afirmație sună ciudat pentru o persoană modernă, dar era un „loc comun” al culturii antice: abstinența și simplitatea în mâncare și băutură este o virtute incontestabilă, este una dintre calitățile unei persoane exemplare.

355. Vezi Ioan 14:6.

356. Avem deja o cristologie destul de dezvoltată. Autorul nu-l numește pur și simplu pe Iisus Hristos Dumnezeu, Creator și Rege, ci se străduiește să descrie în limbaj poetic rolul Său în univers de la crearea lumii până în zilele noastre, considerând aceasta una dintre cele mai importante prevederi ale credinței creștine.

357. Psalmul 103/104:9.

358. Cuvântul 0T0i%eia poate fi tradus în acest context și prin „semne ale Zodiacului”, dar cel mai probabil este folosit aici pentru a desemna toate elementele constitutive ale universului.

359. Vezi Ioan 3:17.

360. Există o lacună în manuscris, pe care copistul o notează chiar și pe margini. Se pare că pasajul lipsă era despre cum speranța celei de-a doua veniri le dă creștinilor puterea de a îndura persecuția și execuția.

361. Cuvântul xapouoia poate desemna a doua venire și, în același timp, prezența constantă a lui Dumnezeu, deja realizată în viața creștinilor.

362. Mai departe, într-o formă oarecum vulgarizată, sunt prezentate ideile primilor filozofi greci, care au căutat să explice structura materială a lumii și au proclamat adesea unul dintre elementele sale constitutive ca fiind principalul din univers (Heraclit considera focul ca fiind acesta, Thales - apa, Anaximene - aerul etc.). Desigur, ei erau departe de a zeifica aceste elemente ale universului, dar este posibil ca învățătura lor să fi fost supusă unei astfel de distorsiuni în rândul oamenilor de rând.

363. Luca 10:22; Ioan 1:18.

364. Cf.: Mt 19,17.

365. Compară cu: Matei 3:17; 17:5.

366. Compară cu: Efeseni 3:9; Galateni 4:4-5.

367. Cf. Romani 8:32.

368. Vezi Tit 3:3.

369. „Dreptatea prezentă” este o conjectură; în manuscris există un „motiv al dreptății” de neînțeles.

370. Vezi Ioan 3:5.

371. Cf. Gal 4,4.

372. Isaia 53:4, 11.

373. Cf. Romani 8:32.

374. 1 Petru 3:18.

375. Romani 5:17-19.

376. Cf.: Mt 6:25. Menționarea îmbrăcămintei și a hranei este oarecum scoasă din context și ar putea fi o inserare ulterioară, un fel de comentariu al unui editor pios.

377. Un loc în ruine; există mai multe reconstrucții, dar sensul general este clar.

378. Cuvântul rusesc „conștiință” traduce aici cuvântul grecesc care are multe alte înțelesuri, inclusiv „Cuvântul lui Dumnezeu”.

379. Vezi Ioan 3:16.

380. Efeseni 5:1.

381. Cf. Gal. 6,2.

382. Copistul observă că aici manuscrisul conține o lacună. În acest punct, textul Epistolei se întrerupe; capitolele 11–12 constituie un fragment de origine necunoscută (vezi articolul introductiv).

383. Printr-o altă citire a textului manuscris, este posibilă traducerea: „dintre cei care au găsit adevărata învățătură și s-au născut din Cuvânt...”

384. Aceasta se referă la poporul lui Israel.

385. Cf. Ioan 1:1.

386. Aici, ca și în multe alte lucrări ale literaturii creștine timpurii, toți membrii credincioși ai comunității creștine sunt numiți sfinți, și nu doar cei care au reușit în evlavia personală.

387. Cf. Romani 1:4.

388. „Jurăminte” (brkga) este o conjectură; în manuscris scrie „limite” (brgo), care apare mai târziu în text și a fost aparent repetat din greșeală.

389. Cf. Isaia 52,15; 64,4; Sir 1,10; 1 Cor 2,9.

390. Pomul este o imagine neobișnuit de complexă în capitolul 12. Folosind exemplul a doi pomi din paradis, autorul discută despre relația dintre cunoaștere și viață; cei care Îl iubesc cu adevărat pe Dumnezeu trebuie să devină „pomi atotroditori”, devenind astfel asemenea lui Isus Hristos, pomul care le aduce oamenilor roadele pe care le doresc.

391. Gen 2:15-17 și urm.

392. Un loc cu o sintaxă destul de confuză, unde sunt posibile și alte interpretări. Literal: „... fără adevărul rețetei pentru viață, cunoaștere pregătită”.

393. 1 Corinteni 8:7.

394. Această expresie poate fi înțeleasă în diferite moduri: „Ei cred în Fecioară”, „Ceva este încredințat Fecioarei” etc. De asemenea, este posibil ca cuvântul „fecioară” să se refere la Eva: „Eva nu este coruptă, ci rămâne, așa cum credem noi, fecioară”. În orice caz, aici o punem în contrast pe Eva, prin care păcatul și moartea au intrat în lume, și pe Fecioara Maria, prin care Mântuirea și Viața au intrat în lume - unul dintre motivele constante ale literaturii creștine.

395. Un loc stricat; pe lângă „termenii” (kshrЫ) conjecturali acceptați aici, există și alții: „dansuri” (%opov), „loturi” (kX–iipoi) etc.

396. Extras din cartea: Apologeții creștini timpurii din secolele II-IV. Traduceri și cercetări. Sursa: http://predanie.ru/lib/book/80220/

545. Pentru literatura de specialitate cea mai recentă, vezi CPGS 1112 și SDHA. P. 764 (și în indexul de nume). TLG 1350. Traducere nouă de A. S. Desnitsky: „Epistol către Diognitus” [sic] // Apologeții creștini timpurii din secolele II-IV. P. 122-132. — Publicat.

546. Extras din: „Prelegeri de patrologie din secolele I-IV”. Sursa: http://predanie.ru/lib/book/114393/

547. Radford [L. V.] Epistola către Diognet. Londra, 1908. P. 7.

548. Ultima frază nu este un citat; autorul lucrării „Către Diognet” nu folosește niciodată cuvântul „filosofie”, mai ales în legătură cu creștinismul (cf. 8.2). — Ed.

549. Pasajul citat aici de N. I. Sagarda din traducerea protopopului P. Preobrajenski a fost corupt în manuscrisul de la Strasbourg. Preobrajenski urmează conjectura din edițiile lui Otto (<ποιήσαι>), în timp ce editorii mai noi

(SC 33 bis) dau preferință conjecturii lui Laclomann: <νοήσαι (α)> („a înțelege”). — Ed.

550. Kihn N. Der Ursprung des Briefes an Diognet. Freiburg, 1882; Idem. Patrologie [1]. Paderborn, 1904.

551. ZWTh. 1902.

552. Harnack. GachL 2, 2. S. 232.

553. ThQ. 1906. Ld. 1S 28-36.

554. Tillemont L. Memoires pour servir ä l'histoire ecclesiastique. Vol. 2. Ed. 2. Paris, 1701. P. 372.

555. Overbeck pr. Über den pseudojustinischen Brief an Diognet. Basel, 1872.

556. Donaldson J. O istorie critică a literaturii și doctrinei creștine de la moartea apostolilor până la Conciliul de la Niceea. Vol. 2. Londra, 1866. P. 126-142.

557. Cuprins. — Ed.

1. Extras din: „Patrologie. Epoca de aur a literaturii patristice”. Sursa: http://predanie.ru/lib/book/74267/

1. Capitol din: Curs de Patrologie (apariția scrierilor bisericești). Sursa: http://predanie.ru/lib/book/69779/

1. Enciclopedia Ortodoxă, vol. 15, pp. 224-228. Sursa: